

se sid 12-13!

Dessutom:

Digital demokrati

Fotboll

Censurencyklopedi

Namnlistor på bibliotek

Bibliotekarie på 60-talet i Hofors

och Göteborg

GATS i Finland och Österrike

Invändningar

mm

Innehåll i bis nr 1/2003

- 3** Ledare: Privatiserad BURK? Vad händer med Bibliotekstjänst informationsråvara vid en försäljning?
- 4** Notiser. Ingrid Atlestam har gjort iakttagelser från biblioteksvärlden och tycker sig se 70-talets återkomst
- 5** Informationssökning och lärande - en riktig rysare. Malin Ögland tycker att Ingrid Atlestam har fel om en nyutkommen Skolverksskrift
Ulf Larson förstår inte vitsen med Min första shoppingbok
- 6** Stegen till den digitala demokratin. Ingrid Atlestam skriver om den digitala klyftan
- 10** Fem år med Kurdiska biblioteket. bis särskilde jubileumsskribent Mats Myrstener rapporterar
- 11** Svensk Biblioteksforening, GATS och ägandet av Bibliotekstjänst. Eva Hesselgren Mortensen svarar Ingrid Atlestam
- 12** Tre radikala (amerikanska) bibliotekarier bekämpar dinosauriemänniskorna. Ken Avidor har gjort första delen av en tecknad serie om varför världen ser ut som den gör
- 14** Mina bibliotek. Lisa Granér skriver om sitt biblioteksliv i Hofors och Göteborg
- 17** "De är kritiska och vill ständigt arbeta för att höja kvalitén och utveckla verksamheten"
Offentliga sektorn borde inte lida av negativ självbild tycker Maria Tullberg
- 18** 30 år med Bokmaskinen. Mats Myrstener har läst en jubileumsskrift
- 19** "Kung fotboll" - ett skötsamhetsprojekt. Mats Myrstener anmäler en avhandling om fotbollen som disciplinering.
- 22** 1.800 biblioteksprotester mot Irakkriget
- 23** Svenskt Näringsliv satsar på läslust i skolan. Ge Lena Kjersén Edmans nya bok föreslår Gunilla Brinck
- 26** Neutralitet i det offentliga rummet. Gunlög Thorstensson om bibliotekens förhållande till namnlistor
- 27** Allt om censuren och dess historia. Lennart Wettmark har bläddrat i det mäktiga fyrbandsverket Censorship A world encyclopedia
Var det ett lyckat projekt? Sydafrikanska skolbiblioteksprojektet (LPYL) utvärderat
- 29** GATS smygs på de österrikiska biblioteken. Renate Obadalek
- 30** Vad skall vi göra efter GATS? Mikael
- 31** Böök med färsk rapport om diskussionen på finska biblioteksforeningen.
- 32** Varning för FBI. Amerikanska bibliotekarier kritiska till Patriotic Act
- Litteraturbilagan: Litteratur om globalisering i urval av Bibliotekarier för fred vid Malmö stadsbibliotek med bidrag av Stefan de Vylder

bis

Utgives av föreningen Bibliotek i Samhälle
Tidningen utkommer med fyra nummer
per år, indexeras i Artikel-sök

Redaktör och ansvarig utgivare: Lennart Wettmark

Styrelse/redaktionsgrupp:

Ordinarie: Mats Myrstener, Eva Svegborn, Lennart

Wettmark, Lena Lundgren, Christian Forsell, Karin Fagerberg.

Suppleanter: Barbro Bolonassos, Anneli Reinhammar, Berith

Backlund, Ingrid Atlestam, Erik Edvardsson

BiS' hemsida: <http://www.foreningenbis.org>

ISSN 0345-1135

Prenumerationer, medlemskap och
ekonomi:

Karin Fagerberg, Lyckebyvägen 42, 2 tr
121 52 Johanneshov,

08-659 52 89

e-post: karin.fagerberg@chello.se

Prenumerationer 150:–

Institutioner 210:–

(utanför Sverige: 220:–)

Medlemskap (inkl.pren.) 190:–

Studerande (inkl.pren.) 100:–

Lösnummer 30:–

Postgiro 33 53 16-6 Bibliotek i Samhälle

Medverka i bis!?

Redaktionellt material

skickas till: Lennart

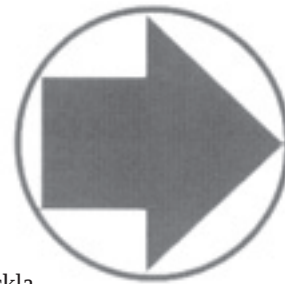
Wettmark, Rosenbads-

gatan 9, 652 26 KARL-

STAD tel. 054-10 18 13

sve.we@xpress.se

Privatiserad Burk?

Svensk Biblioteks förening (SB) tycker sig inte kunna agera ägare i ett så stort bolag som Bibliotekstjänst (Btj) och vill sälja till ett (än så länge affärshemligt) investment bolag. 10 mars skall enligt planerna första stadgeändringen tas för att möjliggöra affären. I maj på SBs årsmöte tas det andra, slutgiltiga. Försäljningsintäkterna skall ge SB möjlighet att utveckla de svenska biblioteken och befria föreningen från en ägarroll, den uppenbarligen tvekar inför.

Kanske affären är logisk. Det som startade som bibliotekens kooperativa ansträngning på 50-talet har vuxit till ett nära-börsenforetag. Biblioteken har till en del vuxit ifrån Bibliotekstjänst; andra instanser tillgodoser bibliotekens alltmer diversifierade behov av tjänster.

Åtminstone två stora problem bör dock uppmärksammas innan SB släpper Btj: folkbibliotekens samlade bestånd som det manifesterar sig i den av Bibliotekstjänst ägda Burken och det närmaste vi kommit ett nationellt artikelindex: ArtikelSök. Det känns fullständigt orimligt att dessa två för den nationella informationsförsörjningen strategiska källor helt frigörs från allt samhällsinflytande. Låt vara att SB inte spelat en särskilt aktiv roll hittills, men när inte ens den länken finns kan allt hända. Kanske ökar risken att de små kulturtidskrifterna slutar indexerar av kommersiella skäl - t ex? Kanske kommer rentav något svenskt eller transnationellt mediaforetag att äga Burken och ArtikelSök?

Alltså bör SB vid en försäljning se till att dessa två grundpelare för svenska bibliotek överförs till den offentliga, icke-kommersiella sfären och integreras i det bibliotekskooperativt präglade indexerandet på högskolenivå: Libris och de artikeldatabaser som vuxit fram där. Inget hindrar sen Bibliotekstjänst och andra intresserade att efter avtal ta fram kommersiella produkter ur denna gemensamma resurs. Men råvaran skall tillhöra samhället!

Det finns emellertid många andra aspekter på frågan och bis kommer att försöka bidra till att SB:s försäljning av Bibliotekstjänst blir så allsidigt och grundligt diskuterad som möjligt! Vad händer t ex med Sambindningen, som genom åren haft ambitionen att ge allsidiga recensioner även av udda, kommersiellt ointressanta böcker? Slutligen en orolig fråga i dessa patentstridstider: Vem äger SAB-systemet? Svensk Biblioteks förening borde ha mycket att fundera över och redovisa innan försäljningen genomförs!

LW

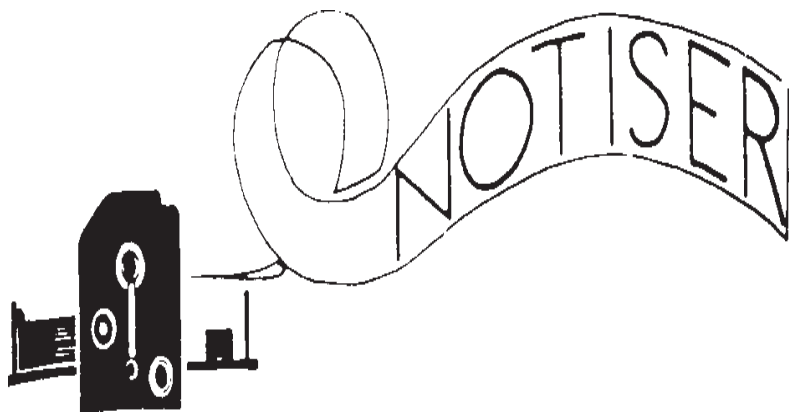
I nr 2 av bis skriver bl a Åke Åberg, 87 år, om sitt biblioteksliv och Mark Rosenzweig om *Misslyckandet för amerikansk biblioteksverksamhet före och efter 11 september 2001*. Detta nummer har manusstopp 2 maj.

Vad är BiS?

BiS är en socialistisk förening för biblioteksanställda och andra med intresse för biblioteksfrågor. Enligt BiS är det bibliotekets uppgift att bevara och vidareutveckla demokratin genom att

- stödja yttrandefriheten och garantera tillgången till information som grund för opinionsbildning och samhällskritik.
- utgöra en offentligt finansierad och demokratiskt styrd institution som utvecklas i dialog med brukare och närsamhälle.
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande i första hand för dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Som medlem i BiS får du kontakt med likasinnade. Du får tidskriften bis och kan delta i föreningens olika möten. Du kan engagera dig i föreningens arbete och därigenom i bibliotekspolitik, nu när det är viktigare än någonsin att hävda och stärka bibliotekens intressen i ett samhälle som alltmer förkastar kollektiva lösningar. Nu när kunskap, makt, pengar blivit en ond cirkel!

Notisredaktör: Ingrid Atlestam
e-posta gärna till ingrid@tripnet.se

Äldres IT-användning

Det grå material, som alla magisteruppsatser vid landets biblioteksutbildningar utgör, är en guldgruva för den som tar sig tid att gräva. Via utbildningarnas webbplatser kan man hålla sig orienterad och i många fall ladda hem uppsatserna i fulltext. Ett guldgruv som anbefalls till läsning är "Nytta vet jag inte om vi har, men vi har roligt i alla fall", En studie av äldres IT-användning av Eva Danielsson, BHS 2002:51. Här ges en översikt av vad som finns av forskning, rapporter och undersökningar av inte bara äldres IT-användning utan ofta vuxnas i stort. Författaren redogör även för en egen mindre undersökning och det hela har givetvis ett folkbiblioteksperspektiv. Här finns många tips och tankar att hämta för den som dagligen försöker guida alla åldrar i det virtuella.

"Minoriteternas media"

heter en utredning som regeringen uppdragit åt Presstödsnämnden att göra och som i sin tur anlitat journalisten och informatören Lise Blomqvist. Den långa undertiteln täcker väl in vad det handlar om: "Kartläggning och analys av situationen för medier som främst riktar sig till invandrare och nationella minoriteter. Stockholm i september 2002." Den sista meningen

är väl ett sätt att påtala att det handlar om en karta över en verklighet som snabbt förändras och det vet vi ju alla som prenumererar på en del av allt det som nämns i boken. En nödvändig bok alltså för den som försöker hålla sig orienterad på denna svåröverblickbara marknad.

IFLA Internet Manifesto

Vid mötet i Glasgow i höstas antogs The IFLA Internet Manifesto. När får vi se en svensk översättning på Svensk biblioteksförenings hemsida? Vad gör föreningen för att förankra detta manifest i den svenska biblioteksverkligheten, hos makthavare och myndigheter?

Arkitekturmuseet

står som utgivare av den vackra boken "Bibliotek och arkitektur." Mest spännande är inledningskapitlet "Biblioteket och staden. En modell och en moral", av arkitekturprofessor Björn Linn. Parallellen mellan staden och biblioteket, om de är till för flanören eller den målsökande roboten, vad kodläsen och kvarterens upplösning betyder stimulerar till fortsatta tankar kring vart vi är på väg. Bort från öppna hyllor och det öppna samhället?

En klar doft av 70-tal

är det i kulturministerns planer för resten av mandatperioden enligt Svenska Dagbladet. Det våras alltså för oss som övervintrat i bis och andra oaser. Uppsökeri och arbetsplatsbibliotek är åter på dagordningen på ministernivå. När måste det tillsammans med pengar ha sipprat ner ända till förorten och verkstadsgolvet? För det handlar väl inte om omprioriteringar, så att ännu fler bibliotek ska läggas ner?

Åter till sjuttioalet 2

För hundra år sedan startade man de första kommunala folkbiblioteksfilialerna i Göteborg. De bekostades av medel från stadens brännvinsmonopol. Motiveringen var att de skulle motverka det omfattande supandet. Nu lär det åter drickas lika mycket som för hundra år sedan och nya droger har dessutom brett ut sig. Har det lagts ner för många bibliotek? Varför inte återigen använda brännvinsinkomsterna till att öppna nya bibliotek?

Häromdagen samlade ungdomsansvariga i staden bl a de fria teatergrupperna till ett möte där man förklarade att det stora och mångåriga ANT-arbetet i skolorna misslyckats och att nu var det dags att satsa på kultur istället!

Åter till sjuttioalet alltså, satsa på förortskulturen med biblioteken som en bas för verksamheten! Dags att bygga upp det som raserats under de senaste trettio åren. För att ytterligare betona 70-talsbudskapet har P1 nu flera dagar i rad uppmärksammat de försvunna fängelsebiblioteken.

Informationssökning och lärande – en riktig rysare!

Malin Ögland

Ingrid Atlestam nämner boken "Informationssökning och lärande – en forskningsöversikt" (Skolverket 2002) i en notis och avfärdar den "som en tradig uppräkningsrapport som visar vad vi som jobbar med ungdomar och informationssökning redan vet" och hoppas samtidigt att den "kanske (kan) förhindra mer forskning som visar vad andra redan vet och dokumenterat." Den korta notisen gjorde mig en smula upprörd eftersom samma bok för mig var ett sådant lyft – ja en riktig rysare – som jag framhåller för varenda rektor jag möter.

I bokens förord står: "Den forskning som presenteras i denna bok visar, att informationssökning bör vara en integrerad del av lärandet. Den forskning som behövs framdeles bör ha en mångvetenskaplig inriktning. När det gäller dem som är verksamma i undervisning, t ex lärare och bibliotekarier, behövs en bättre grundutbildning i dessa frågor och en fortsatt utveckling av det egna lärandet inom området." Jag har aldrig tidigare läst en sådan grundligt resonande sammanställning (på svenska dessutom!) av de många olika faktorer som spelar in i ett undersökande arbetssätt. Boken blir en rysare därför att den så tydligt visar att ett undersökande arbetssätt inte kan drivas av en enskild skolbibliotekarie utan det krävs ett enat grepp från dagis till gymnasiet av all personal. Den visar bl a att läsutveckling och kognitiv medvetenhet följs åt, att förmåga att skumma en text kräver god läsförmåga och är en färdighet som utvecklas över tid, att facklitteraturs textstruktur kräver en läsförmåga som elever inte tränas i.

Personligen har boken fungerat både som en bekräftelse på att jag i vissa fall "tänkt rätt" och det tycker jag inte är oväsentligt. Vi är många som trevar oss fram mer eller mindre ensamma på biblioteken, att då få en signal på att man trevar åt rätt håll är en lättnad. Men boken har också fungerat som en väckarklocka – samband jag inte tidigare sett har blivit tydliga och har tvingat mig att i vissa fall ändra inriktning och ifrågasätta nivån på de målformuleringar jag haft för mitt arbete. För inte är det väl fel på de slutsatser som dras av forskningen även om de kan tyckas självklara? Frågan är väl vad vi gör med dessa slutsatser. Arbetar skollära, skolbibliotekarier och lärare utifrån dem? Jag är inte säker på det. Men om vi börjar göra det kanske den framtida forskningen visar något annat och blir en nöjsam läsning för både Ingrid Atlestam och mig!

Malin Ögland är bibliotekschef i Håbo

Rolig?

Jag fattar inte varför den här boken har fått ikläda sig någon slags martyroll. Hela projektet verkar vara som en slags fånig installation omgivet med nånting kvasi/pseudo/blabla. En performanceartist och en skådis antas garantera bokens värde. Vadå för värde? Den är inte saklig. Den är inte rolig. Den är inte ironisk eller satirisk. Den är inget alls. Eller kanske ska den upplevas provokativ just för att man blir lite irriterad av den anledningen. Men hur kul är det? Är det ett egenvärde att hamna i ett trångsynthets-index? Kanske hamnar jag själv i något liknande för att jag inte begriper tjusningen med denna bok. Huga huga. Skit är skit även i laminerad papp.

Ulf Larson

Stegen till den digitala demokratin

Ingrid Atlestam

I de två föregående bisnumren har Ingrid Atlestam rapporterat från justitiedepartementets grupp för IT och demokrati. Just nu sysslar gruppen med det som brukar kallas den digitala klyftan. Denna text skall vara underlag för en hearing.

Illustrationer: Anton Göransson

Demokratin dubbla problem

Demokratin kris kan förenklat sammanfattas som bristen på aktiva medborgare, medborgare som använder sina demokratiska fri- och rättigheter för att påverka och ta ansvar för samhällsutvecklingen. Varför det är så är en politisk tolkningsfråga i termer av utanförskap, maktlöshet, individualism och marknadstänkande.

Den offentliga sektorns dilemma är att klara ökande behov av tjänster med en krympande ekonomi och en hotande brist på kompetent personal, dvs att bedriva en fördelningspolitik som inte äventyrar demokratin och välfärden, som inte låter klyftorna öka så att ett samhälle byggt på ett visst mått av solidaritet och samförstånd inte längre kan fungera.

Ur individperspektiv kan demokratin dubbla problem beskrivas som att man alltmer undandrar sig medborgarrollen och ofta är missnöjd i brukarrollen.

IT som katalysator

Frågan är då hur användning av IT kan bidra till att lösa dessa problem och i vad mån den nya tekniken istället skapar klyftor och utanförskap.

IT kan utan tvekan intensifiera kontakten mellan medborgare, valda representanter och den gemensamma sektorns tjänstemän. Möjligheterna för den som vill ta del av offentlig information, yttra sig, följa hela beslutsgången, bilda opinion, få upp en fråga på dagordningen är stora via nätet. Geografiska och andra praktiska hinder överbryggas och alla har en teoretisk möjlighet att komma till tals och hitta relevant information.

Demokratin bas är engagemanget i de politiska partierna och andra organisationer och föreningar. IT-tekniken underlättar föreningsarbetet, engagemang i såväl nya som gamla folkrörelser, gör det billigare och rationellare vad gäller det rent administrativa. Många föreningar, nätverk, opinionsgrupper existerar, har överlevt eller uppstått, tack vare nätet. Möjligheterna att kombinera lokalt och globalt engagemang och tillgången till världsvid information ger

stora möjligheter till ökad kunskap och insikt. De aktiva medborgarna blir mer kompetenta och ännu aktivare. De som är passivt intresserade blir lättare aktiva när det kan ske hemifrån skrivbordet.

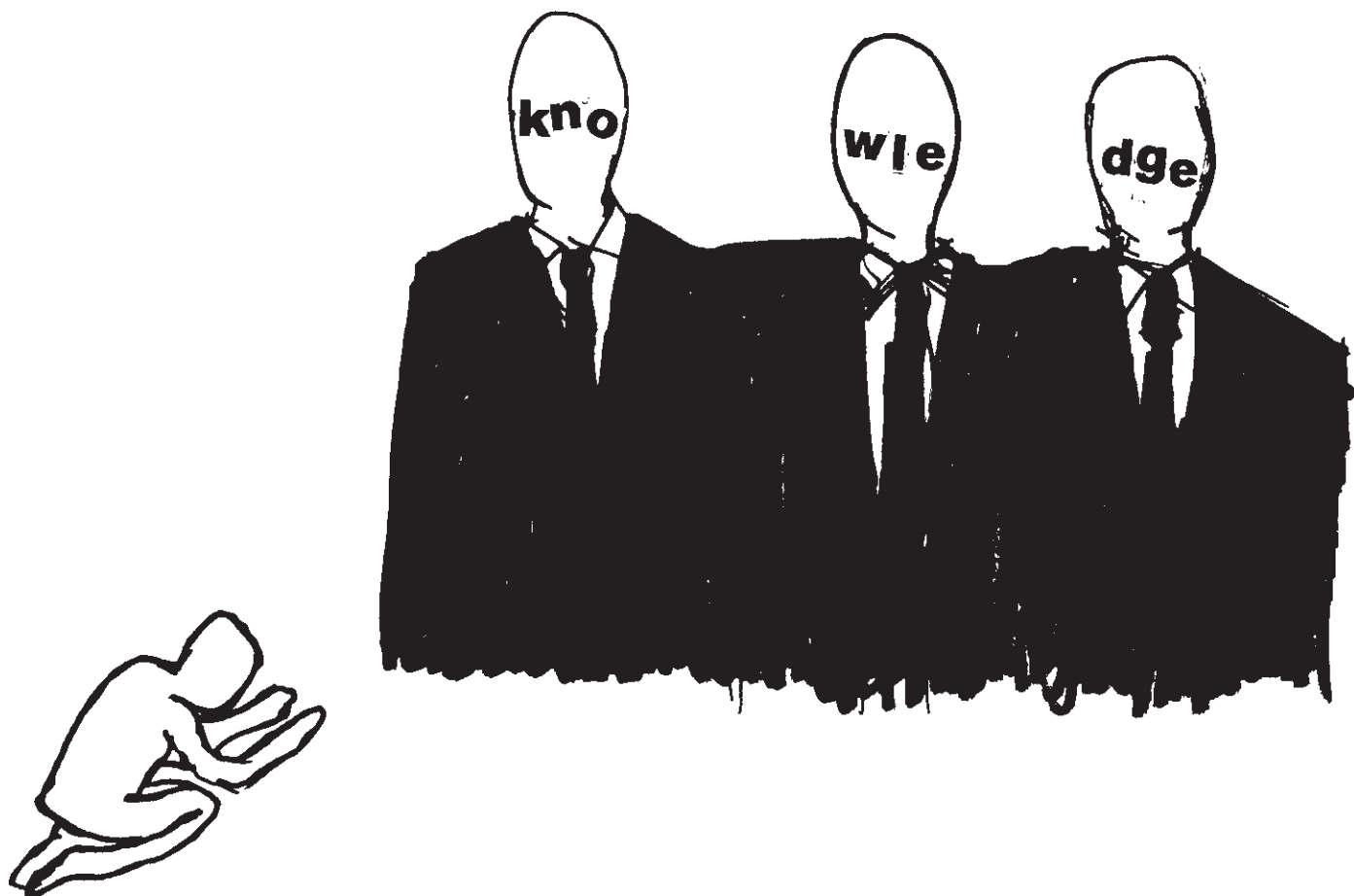
Mycket av samhällsservicens administrativa delar kan förenklas, göras mer lättillgänglig och rationaliseras, bli billigare genom IT. Information om serviceutbud inom t ex kultur, skola, vård och omsorg kan hållas aktuell och tillgänglig både enklare och billigare via nätet. Blanketter kan laddas ner, frågor kan besvaras via email etc.

En ökad användning av IT inom såväl den demokratiska processen, det offentliga samtalet, som samhällsservicen, förvaltandet, kan onekligen leda till oanade vinster såväl ekonomiskt som demokratiskt och är redan en självklarhet för många aktiva informationskompetenta medborgare.

Förutsättningar

Av den som ska få del av dessa demokratin nya vägar krävs:

1. Att ha tillgång till, inte bara internet, utan även utskrifts- och ordbehandlingsmöjligheter och en uppkopplings- och datorkapacitet som klarar de alltmer komplicerade och utrymmeskrävande applikationer som även offentliga webbplatser ofta förutsätter.
2. Att kunna tekniskt hantera en dator, ordbehandla, söka rent tekniskt på internet, skaffa mailadress, ladda hem program, filer, blanketter mm
3. Att ha språklig kompetens, förstå en normalsvår svensk byråkratisk text, kunna själv formulera sig klart och stava hyfsat rätt.
4. Att kunna söka information, hantera sökverktyg, portaler och länklister, känna till Sverige direkt, Medborgarterminalen, den egna kommunens hemsida etc. och att vara källkritisk, kunna värdera informationen, se vem som är avsändare, i vilket syfte den lagts ut osv
5. Att ha kunskap om den demokratiska processen, hur och var beslut fattas och frågor drivs och bereds, kunskap om demokratin och den offentliga sektorns organisation.

6. Att ha tillgång till abonnemangsdata-baser, i första hand Artikelsök, Mediearkivet och Presstext, för att kunna hitta ett allsidigt fakta- och diskussionsunderlag för den egna åsikten i tex EMU-frågan.

Den digitala stegen och klassamhället

Varken klyfta eller bro är de mest illustrativa metaforerna, utan det handlar snarast om en stege, där man måste börja med första pinnen och sedan klättra uppåt. Ju högre upp desto mer underlättar och berikar IT för individen såväl i medborgar- som brukarrollen. Men för varje pinne blir de som hänger med allt färre, en majoritet når inte ens steg två även om diskussionen begränsas till svenska förhållanden.

Hur högt man tar sig på den digitala demokratistegen beror till största delen på var man befinner sig på den vanliga gamla samhällstegen. Alla pinnar på båda stegarna kommer alltid att finnas folk på. Uppgiften är då att arbeta för att så många som möjligt kommer så långt som möjligt och att så få som möjligt är på väg neråt.

Det går inte att säga något generellt om de digitala klyftor som de olika pinnarna på den digitala stegen står för. Varje nivå kräver sin analys och sina åtgärder. För de åtgärdsförslag som följer nedan gäller "allt genast", insatser måste göras kontinuerligt på alla nivåer, inget utesluter något annat.

1. Tillgång

Tillgång till dator i hemmet, vilket mer än sjuttio procent av befolkningen rent statistiskt har innebär inte självklart att alla medlemmar i en familj har samma möjligheter. Undersökningar visar att det är i första hand männen och barnen som använder datorn. De datorer och uppkopplingar som finns i många hem klarar inte mer avancerade tillämpningar och linjekostnaderna blir alltför höga.

I debatten framhålls ibland att många, framförallt tjänstemän, har tillgång till IT på jobbet, men det är inte relevant i detta sammanhang. Att använda arbetsgivarens IT-möjligheter för privat bruk, även om det gäller samhällsinformation och offentlig service är olämpligt och i många fall otillåtet. Det man inte skickar som tjänstepost eller använder arbetsplatsens fax eller telefon till ska inte heller skickas från jobb-datorn. Om detta finns ännu en stor omedvetenhet. En utveckling där alltmer av privata affärer som bank, post, aktier, sköts på arbetstid på arbetsgivarens redskap kommer knappast att i längden accepteras på de flesta arbetsplatser.

Utbyggnaden av bredband, bättre ekonomiska möjligheter för fler att köpa utrustning och ansluta sig kan ge ännu fler tillgång till IT i hemmet. Men det kommer alltid att finnas många som väljer bort den möjligheten eller som

ändå inte har en tillräckligt rymlig ekonomi. Bostads- och familjesituation varierar under livets olika skeden och då är inte apparater av olika slag det som självklart anses tillhöra livets väsentligheter. Det måste därför finnas offentlig för alla tillgänglig utrustning i lokaler som bibliotek och medborgarkontor. För offentligt bruk behöver en robust, brukarvänlig "folkdator" utvecklas. De speciella Medborgarterminalerna är ett gott exempel på ett sådant initiativ från det offentligas sida, där man bör gå vidare.

2. Teknisk färdighet, begränsad användning

Många datorer står oanvända i hemmen eller användningen är ytterst begränsad. Det kan handla om spel, vissa fritidsintressen, e-post, skoluppsatser och enklare byråkrati. Alltså till största delen ett datorbruk som inget har med demokrati att göra, vilket givetvis gäller för IT-användningen i stort. Det är snarare en del av den så kallade upplevelseindustrin än av demokratin. Kunskaperna om eller intresset för ytterligare användningsområden saknas ofta. Här kan man se en parallell till hur den så kallade förströelselitteraturen, alltsedan början för drygt hundra år sedan, dominerat folkbibliotekens utlåning trots allt ambitiöst folkbildande arbete att öka andelen "kunskaps-givande läsning". Det är inte förrän under de senaste åren som problemet anses vara det omvänta, den dramatiskt sjunkande andelen skönlitteratur av utlåningen.

Den rent tekniska färdigheten att hantera redskapet dator kommer så småningom att vara en självklar del av skolutbildningen, men ännu är vägen dit lång och undervisning leder inte alltid till inläring. Det kommer förmodligen alltid att behövs gratis breddutbildning i elementär datahantering, även om tekniken kan förväntas bli mer lätthanterad. Utbildningsbehoven hanteras enklast inom samma strukturer som stod för den förra alfabetiseringen; skola, folkbibliotek och folkbildning, organisationer som finns i alla kommuner.

3. Att äga ett språk

Enligt undersökningar är det tjugofem procent av befolkningen som på grund av olika läs- och skrivsvårigheter inte kan ta till sig en text på normalprosa, därtill kommer de som har problem med det svenska språket.

Språkliga brister är betydligt svårare än tekniska att avhjälpa och det kommer alltid att finnas en betydande del av medborgarna som av olika skäl inte kan klara att hantera en normalsvensk text. Men givetvis ska allt göras för att minimera denna grupp, eftersom förmågan att läsa och skriva är avgörande för en individs möjligheter i betydligt fler sammanhang än vad gäller IT-användning. Faktum är att med rätt IT-stöd, specialutrustning och språkstödsprogram kan tekniken bidra till att färre behöver räknas till gruppen funktionella analfabeter. För att komma därhän krävs att extrautrustning, såsom talsyntes, förstoring och

specialprogram blir standard i skolor, bibliotek och andra för alla tillgängliga IT-resurser och att det räknas som bidragsberättigade handikapphjälpmedel.

Självklart ska det finnas krav på att alla offentlig-finansierade webbplatser följer de riktlinjer som EU-länderna enats om och som finns formulerade i WAI, Web Accessibility Initiatives och att den information som vänder sig till det stora flertalet ska ha ett språk och en struktur som är så lättbegriplig som möjligt.

4. Informationskompetens

Medveten om att förmågan att rent tekniskt söka på Internet är något helt annat än kunskapen om hur man formulerar sökfrågor, hur portalar, länklister databaser och webbplatser är strukturerade innehållsmässigt, är i allmänhet mycket dålig. Hur man söker smartast, är okänt för de flesta och det man inte känner till efterfrågar man inte heller.

Traditionell informationssökning i böcker, tidningar, tidskrifter mm innebär inbyggda filter. Själva utgivningen är det viktigaste, vem som publicerat vad och varför. På nätet är var och en sin egen utgivare och allt förefaller jämbördigt, vilket ställer stora krav på kritiskt granskande. Undersökningar visar att exempelvis elever som söker information för sina skolarbeten oftast nöjer sig med "att hitta någonting i ämnet", om det sedan är hos Sverige-demokraterna eller Attac är oväsentligt. Att det dessutom finns medvetet vilseledande information på nätet som kan vara nästintill omöjlig att genomskåda gör inte saken lättare. Förmågan till källkritik och bearbetning av den information som hittas ingår i begreppet "information literacy" eller informationskompetens som det vanligen översätts. Ett första steg att skapa en medvetenhet om vikten av källkritik är Skolverkets webbplats "Kolla källan".

Utbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap är den som i dag ger omfattande kompetens i att söka och värdera information och alltför högsolor erbjuder fristående kurser i informationskompetens.

Här krävs, liksom under föregående punkt två typer av åtgärder, dels att den ovan nämnda breddutbildning även ger "information literacy" och att detta ingår i olika omfattning i all utbildning på samtliga nivåer. Dels krävs att åtminstone alla offentligt finansierade webbplatser förses med metadata, klassificeras i Dublin Core, för att bli maximalt sökbara och att alla nu spretiga försök att göra "portal Sverige" samordnas och får en trygg offentlig finansiering. Det gäller sådant som Svesök, Netsök och SUNET.

Oberoende av alla utbildningsinsatser och alla innehållsmässiga och tekniska tillgänglighetskrav kommer det alltid att finnas behov av hjälp och handledning i datorhantering och informationsökning. Tillgång till

kompetent personal för detta kan folkbiblioteken garantera förutsatt att de ges de ekonomiska möjligheterna.

5. Medborgarkompetens

Bristen på kunskap om hur demokratin och det offentliga Sverige är organiserat är stor hos dem som är tämligen nya i landet. Omstruktureringen av den offentliga sektorn och EU-anslutningen innebär att många behöver "uppdateras" när det gäller samhällets organisation och demokratins villkor. Den del av folkbildningen som brukade kallas medborgarbildning bedrivs knappast längre då medborgarna ses som kunder.

Dessutom har den försämrade offentliga ekonomin och den förändrade massmediamarknaden i samspel med IT-utvecklingen lett till ett skifte i synen på information. Det är inte längre något man kan förväntas sig få, utan något man själv skaffar sig. I den mån man får den serverad gäller det att vara kritisk och ifrågasätta om den är korrekt och allsidig.

Det tidigare nämnda breddutbildningen måste således även innehålla ett visst mått av samhällskunskap.

6. Det avgiftsbelagda

Uppslagsverk, artikeldatabaser, tidskrifter som kräver abonnemang och allt annat som i allt större utsträckning

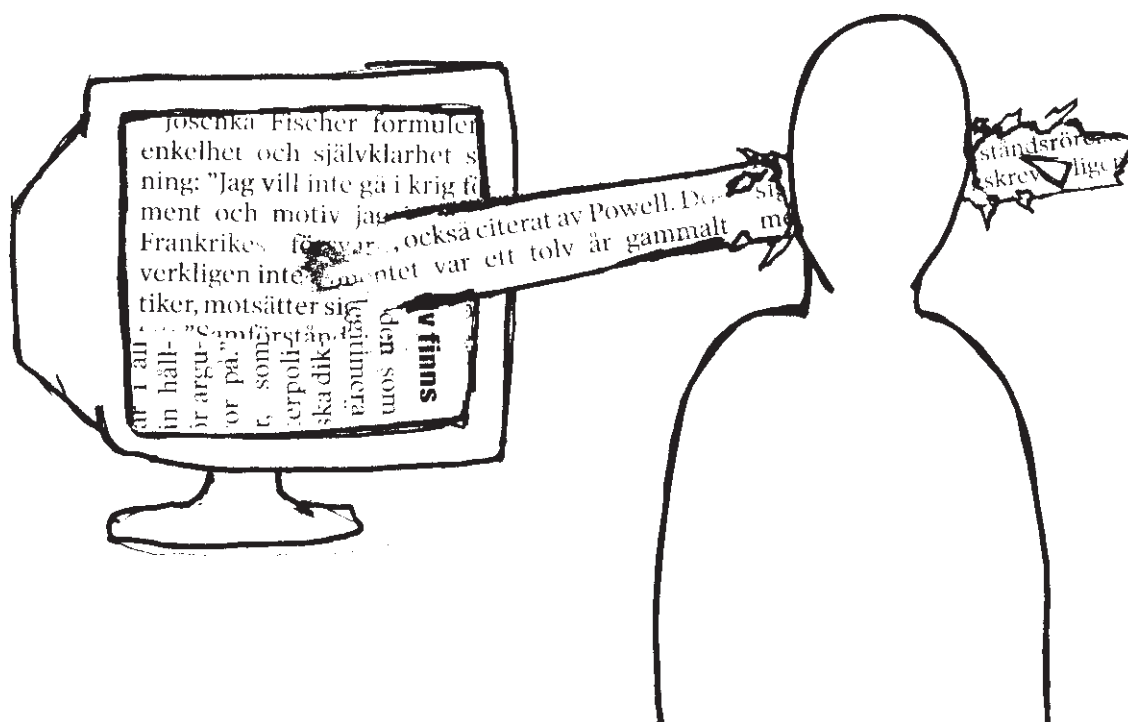
blir avgiftsbelagt på nätet har somliga tillgång till genom sina arbetsgivare eller utbildningsinstitutioner, men då inte i syfte att använda det i medborgarrollen utan inom yrke och utbildning. De flesta har ingen tillgång alls eller ekonomisk möjlighet att själv abonnera annat än kanske på någon enstaka tidskrift.

När det gäller det som kostar på nätet kan det ses som en parallell till övrigt mediautbud, som ju i den mån det bedöms relevant utifrån givna målsättningar tillhandahålls gratis av våra offentliga bibliotek. I viss mån handlar det om material som tidigare funnits i tryckt form och som med fördel digitaliserats. En samordning av upphandlingen av abonnemang sker för de statliga biblioteken av BIBSAM, vid KB och för folk- och skolbiblioteken har projektet KULDA, finansierat av Statens kulturråd, tagit ett liknande initiativ. Men de snabbt ökande kostnader för landets bibliotek som denna utveckling innebär behöver uppmärksammas av de anslagsbeviljande.

Klättringen kan börja

Sammanfattningsvis så behövs åtgärder av tre olika slag för att maximera användningen av IT för att fördjupa demokratin:

- a. En garanterad tillgång till teknik och kompetens i lokaler tillgängliga för alla.

b. Gratis breddutbildning, i att tekniskt hantera datorn och information literacy med inslag av traditionell medborgarutbildning, förmedlad av skola, folkbildning och bibliotek.

c. Tillgänglighetskrav på och samordning av för ändamålet viktiga webbplatser, liksom tillgång till ett urval betalbaser.

På alla dessa punkter är landets drygt 1500 folkbibliotek och deras kompetens, en nödvändig förutsättning för att kunna garantera medborgarna möjlighet att med hjälp av IT kunna tillvarata sina medborgerliga fri- och rättigheter. Att satsa på en redan sedan 100 år etablerad struktur som majoriteten använder sig av och har stort förtroende för förefaller såväl ur ekonomiskt som demokratisk synpunkt vara det självklara. Enligt nu gällande bibliotekslag "skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek" och "folkbiblioteken ska verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare". Den nya länge aviserade bibliotekslagen kommer förhoppningsvis att ha skarpare formuleringar om bibliotekets roll i demokratin lämpligen formulerad som ett public service uppdrag.

Enligt massmedieforskaren professor Lennart Weibull kommer andelen av befolkningen som tar till sig IT, liksom när det gäller annan ny teknik, att stanna vid åttio procent. Detta innebär att det alltid kommer att vara nödvändigt att tillhandahålla alternativ i form av personlig handledning och informationsförmedling via bibliotek, medborgarkontor, telefonservice m. m. när det gäller brukarrollen. Hur den framtida medborgarrollen påverkas av IT beror på hur partier, föreningar, opinionsbildare, massmedia väljer att agera och i vad mån stat och kommun försöker styra utvecklingen genom olika stödjande eller hämmande åtgärder.

Samtliga här föreslagna åtgärder är förutsättningar för ett maximalt utnyttjande av ITs alla fördelar och möjligheter då det att det istället leder till vidgade klyftor. ★

Kurdiska biblioteket firade fem år!

När kurdiska biblioteket i Stockholm i oktober firade sitt femårsjubileum kunde grundaren och eldsjelen Nedim Dagdeviren konstatera att verksamheten blivit en succé. Det finns få motsvarigheter till det kurdiska biblioteket i Sverige och världen. Enligt uppgift från Kulturrådet finns ett motsvarande grekiskt bibliotek, ett nystartat romskt bibliotek i Malmö och ett assyriskt i Örebro. Dessutom ett judiskt bibliotek och ett estniskt, av betydligt äldre datum, i Stockholm.

1997 gav Riksdagen och Stockholms stad en ekonomisk grundplåt för ett kurdiskt bibliotek i Stockholm, med uppgift att "samla, bevara, sprida och tillgängliggöra litteratur och periodica av och om kurder, på kurdiska och andra språk." Två år senare bildades den vänförening som sedan dess arbetat aktivt för bibliotekets fortbestånd.

Många av bibliotekets böcker har smugglats till Sverige på märkliga vägar. En stor del är naturligtvis tryckt i Sverige, kurdiska tillhör ett av de språk som producerar mest litteratur på originalspråk i Sverige. Nedim Dagdeviren har byggt upp ett stort nätverk av "kurdologer" runt om i världen. Till bibliotekets stiftelse är knutet representanter från KB och Svensk biblioteks-förening.

Nedim Dagdeviren har också besökt kurdiska Irak flera gånger i syfte att skapa en biblioteks-förening där och en ny bibliotekarieutbildning. Han rapporterade att verksamheten mottagits positivt av irakiska kurder, som idag lever tämligen väl i norra Irak. Också i Turkiet har kurdernas ställning förbättrats, tack vare krav från Europeiska unionen.

Idag har bibliotekets bokbestånd fördubblats, katalogen är utlagd på nätet, en utlåningsverksamhet har kommit igång som också inbegriper musikalier, men främst är det bibliotekets hemsida som blivit en framgång, med 500.000 besök per år. Nedim Dagdevirens nya projekt är att skapa ett kurdiskt "virtuellt bibliotek" på Internet med texter i fulltext, som kan spridas över världen med "nätets" hjälp.

BiS gratulerar jubilaren å det varmaste!

Mats Myrstener

Svensk Biblioteksförning, GATS och ägande av BTJ

Svensk Biblioteksförning har i tidigare sammanhang lämnat föreningens syn på biblioteken och GATS-förhandlingarna. I remissvaret ställt till Kommerskollegium formulerar Kjell Nilsson, talesman för föreningen i frågor rörande GATS och biblioteken, den oro som Svensk Biblioteksförning delar med samtliga berörda. Remissvaret godkändes vid föreningsstyrelsens möte 6 december 2002.

Kjell Nilsson har också, som föreningens talesman, redogjort för situationen i bis nr 4/2002. Därmed har Svensk Biblioteksförning redovisat sin ståndpunkt.

I samma nummer beskriver Ingrid Atlestam svaren från Anders Persson och Joel Sommerfeldt, båda från BTJ, som undvikande och tvivelaktiga. Ingrid Atlestam tycker sig dessutom ana att BTJ har för avsikt att utvidga sina verksamhetsområden så att det på sikt skulle kunna hota upphandlingen av databaser.

Som en konsekvens av sin oro önskar Ingrid Atlestam ett svar från Svensk Biblioteksförning och en reaktion på BTJ:s ståndpunkt. Som ordförande i Svensk Biblioteksförning har jag inte haft anledning att ifrågasätta hur BTJ utvecklar sina affärsidéer eller sin verksamhetsinriktning. Som huvudägare har Svensk Biblioteksförning också strävat efter att BTJ ska vara ett kraftfullt stöd för biblioteken och biblioteksutvecklingen.

Däremot är det ett rimligt krav som Ingrid Atlestam och andra ställer, nämligen att Svensk Biblioteksförning diskuterar sin roll som både huvudägare i BTJ och ideell förening. Är det möjligt för en ideell förening att kunna behålla sin legitimitet och samtidigt inneha aktiemajoriteten i ett företag som har som huvuduppgift att gå med vinst? Hur hanterar vi situationen att både vara majoritetsägare och dessutom den största kunden?

Många inom Svensk Biblioteksförning har starka känslomässiga band till BTJ. Att vara huvudägare till BTJ har uppfattats som en garanti för inflytande över verksamheten. Ledningen har heller inte givit Svensk Biblioteksförning orsak att betvivla företagets seriösa hållning till folkbiblioteken. Men för att undvika situationer där Svensk Biblioteksförnings legitimitet och ansvar kan ifrågasättas borde det vara bättre att rollen som ägare bortföll. Svensk Biblioteksförning skulle då få möjlighet att renodla sin uppgift att verka för ett nationellt bibliotekssystem av hög standard.

2003-02-11

Eva Hesselgren Mortensen
Svensk Biblioteksförning
Ordförande

”Jag har aldrig lyckats dra fingrarna över en reaboksstapel utan att köpglädjen grumlats av melankoli: Är detta dessa böckers sista chans på denna jord...”
(Pontus Dahlman DN 24/2 -03, som verkar anse att läsande förutsätter privat ägande)

Dinosauriemänniskor har tagit över!

Gondwanaland har gått som serie i den amerikanska alternativa veckotidningen PULSE i Twin City, dvs Minneapolis/Saint Paul. De bilder som publiceras här kommer från den första delen, som kan läsas i sin helhet på nätet adress: <http://www.roadkillbill.com/G-page.html>

Till den andra, som tar bibliotekarierna in i framtiden, finns än så länge ingen förläggare.

Ken Avidor, som gjort serien arbetade under tre år efter sin konstskoletid som kvällsvakt på ett juridiskt bibliotek. - Bibliotek har alltid varit en av mina favoritställen. Bibliotek är intellektuella allmänningar. Åtminstone sen 1700-talet har dessa gemensamma ytor inskränkts. Bibliotekarier, särskilt radikala bibliotekarier som Sandy Berman, har alltid stått främst i stridslinjen i kampen för att rädda och förhoppningsvis återställa dessa gemensamheter.

Sandy Berman är en legendarisk pensionerad Minnesota-bibliotekarie, som finns porträtterad i bis nr3/1999

Gondwana: Jättekontinent som omfattade Sydamerika, Afrika, Antarktis, Australien, Arabiska halvön och Indien under jura och krita

Karen hamnar en dag bredvid en okänd kvinna i bussen och får genom henne ett par magiska glasögon. Hon upptäcker nu att många av människorna i hennes omgivning i själva verket är dinosaurier i människohamn. Hon berättar det för sina två bibliotekari kollegor Chris och Otto.

Så småningom får de tre kontakt med en grupp vetenskapsmän, the QUATERNARY RESISTANCE, som gjort samma upptäckt och lever gömda på flykt undan de onda krafter som i smyg tagit över samhället!

GONDWANALAND

AT THE MAYDAY CAFE, KAREN TOLD CHRIS AND OTTO ABOUT HER FIRST DAY WORKING AT THE TRENDY ALTHORP AND PETERSON AGENCY.

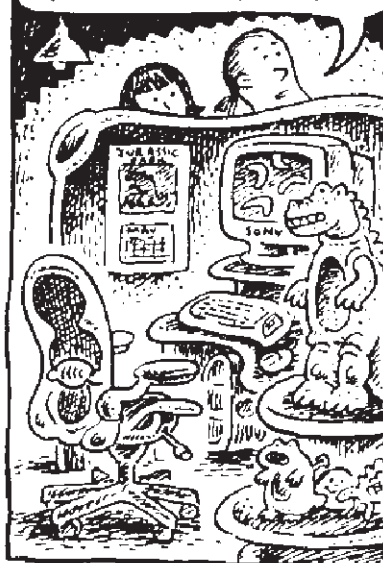
WHEN I GOT TO THE AGENCY, ONE OF THE OWNERS, TERRY ALTHORP GAVE ME A LITTLE TOUR OF THE OFFICE...

KAREN, A&P NEEDS A RESEARCH LIBRARIAN THAT DOES A LOT MORE THAN CATALOG MAGAZINES AND BOOKS... WE NEED TO KNOW WHAT OUR TARGET MARKET, KIDS AGED 8 TO 28 ARE UP TO...

...WE NEED YOU TO TRACK DOWN EVERY LITTLE XEROXED ZINE, EVERY WEBZINE ON THE INTERNET... WE NEED TO KNOW WHAT THE COUNTER-CULTURE IS THINKING BEFORE IT GOES MAINSTREAM...

OUR MARKET RESEARCH IS TELLING US THAT KIDS RESPOND TO ADS THAT REFLECT A SENSE OF REBELLION, ANARCHY AND SOCIAL UPEHAVAL...

"RADICAL STUFFED-CRUST PIZZA?"

"THE PIZZA UNITED WITH 20% MORE TOPPINGS) WILL NEVER BE RE-HEATED."

...I'VE COMPILED A LIST OF ORGANIZATIONS THAT HAVE THE REVOLUTIONARY RHETORIC THAT KIDS FIND IRRESISTABLE... WE'LL NEED YOU TO FIND EVERY SCRAP OF MATERIAL ON THESE GROUPS BY TUESDAY...

"THE ZAPATISTAS, THE SHINING PATH, THE QUATERNARY RESISTANCE..."

...THE QUATERNARY RESISTANCE? NEVER HEARD OF THEM.

IT'S OBVIOUSLY A TRICK QUESTION.

BUT, WHAT IF THEY ARE REAL? WILL MY RESEARCH EXPOSE THEM? I'M A LIBRARIAN NOT A PAID INFORMER.

Hela serien finns på <http://www.roadkillbill.com/G-page.html>

Mina bibliotek

Lisa Granér

När jag valde att bli bibliotekarie, var det snarare en anpassning till realiteter än ett val grundat på en passion för yrket. Jag hade gjort en god del av volontärtjänstgöringen i syfte att bli journalist. Dessa planer tycktes mig alltför avlägsna, när jag bosatte mig i Falun med F - nybliven bibliotekarie - och vårt nyfödda barn. Det tycktes mig vara en god idé att gå elevutbildningen på Falu Länsbibliotek. Även om passionen för yrket saknades, så fanns ändå kärleken till folkbiblioteket. Den grundlades i tidig barndom, när läshungern inte kunde tillfredsställas hemma. Vår familj hade kommit till Göteborg som flyktingar från Wien 1939, och mina föräldrar var alltför upptagna av det nya flyktingskapets materiella och andra problem för att sörja för barns behov av intellektuell stimulans. Vi barn lärde oss det nya språket på barns vis – skenbart – utan ansträngning, och så med ens hade barn och föräldrar delvis olika språk.

Dicksonska

Finrumshyllan i valnöt innehöll tre rader med böcker varav Schiller och Goethes samlade på tyska i frakturstil utgjorde merparten. Vilken lycka då att vägen till boken bokstavligen var kort. Bor man nära Järntorget och saknar badrum kan täta besök på Renströmska badet rutinemässigt kombineras med besök på grannen Dicksonska folkbiblioteket. Där ville jag helst botanisera själv utan hjälp från de - som jag minns dem - ganska stränga damerna i brunblanka skyddsrockar, och där startade jag med att systematiskt läsa igenom Saga-bibliotekets utgåvor med röda och gröna ryggar. Bäst minns jag Grottopojken, inte för att den var så bra utan för att den öppnade mina ögon för sådana litterära grodor som västgötaklimax. Hör bara: "... Sedan krossade de benen och skrapade ut den härliga mörken – ty även den var god."

När F blev bibliotekschef i Hofors och jag fick alltfler tjänstgöringstimmar på biblioteket, beslöt jag 1962 att gå biblioteksutbildningen i Stockholm. Ett tufft beslut att veckopendla mellan Stockholm och Hofors med två småbarn hemma, men att skjuta på utbildningen var inte något vettigt alternativ. Utbildningen var unik såtillvida att det var den första och, så vitt jag vet, sista kursen förlagd

över sommaren och förkortad i tid men ej till innehåll. Intagningskraven var synnerligen strikta; jag meddelades att jag var antagen till utbildningen under förutsättning att jag först klarade av min sluttenta i sociologi, så att min fil.kand. var komplett.

Till Hofors

Arbetet på ett folkbibliotek i en liten bruksort, som Hofors var på den tiden, liknar inte någon annan av de bibliotekarietjänster, som jag sedermera har haft. Varken förr eller senare har jag bott och verkat i ett så stratifierat samhälle. Ofta fick vi kämpa emot föreställningen att högre positioner berättigar till bättre och snabbare service. Ändå var det en av tradition röd kommun. Men visst hade det sina poänger att arbeta på ortens kulturinstitution och enda informationscentral. Det fanns verkligen ett sug efter de studiecirklar vi satte igång, och jag kan ännu le åt de ofta så

otraditionella frågor, som vi förväntades kunna besvara. Som när vår granne damfrisörskan i panik lämnade sin kund i salongen mitt under färgningsproceduren, för att få bruksanvisningen översatt från franska. Eller då söndagsfiskaren slängde sin fångst av olika insjöfiskar på informationsdisken för att få dem närmare identifierade.

Trots att vi verkade på en sådan central plats som ortens folkbibliotek betraktades vi nog under våra tre år där som främmande fåglar, som snart nog skulle dra söderut.

Och söderut drog vi, närmare bestämt till Lerum, där F etablerade sig som bibliotekschef. Året var 1963, och möjligheten till jobb i Göteborg var inte lysande, för den som dels kom utifrån dels var höggravid med tredje barnet. Min bibliotekskarriär kunde ha ändat då, för under sju år arbetade jag som sociolog på universitetet med forskning och undervisning. Först 1972 blev jag bibliotekarie igen, dels på Schillerska gymnasiet dels på Mölndals folkbibliotek där jag som första bibliotekarie invigde den nya bokbussen.

Kulturkrock

Schillerska gymnasiet var en kulturchock. Rektorn styrde med mörkblå järnhand, och personalen hukade undergivet och lyssnade till synes fromt när dagens ledare i Svenskan lästes högt i lärarrummet. Jag blev inte särskilt väl motta-

gen, Ja, den behandling jag utsattes för av rektor och hans trogne vasall vaktmästaren kan nog betecknas som ren mobbning. Jag kom snart underfund med åtminstone en av anledningarna, när jag erfor att mitt FNL-märke ständigt revs bort från kappkragen. När den stora namn-insamlingen mot USA:s krig i Vietnam, på riksdagens och de flesta politiska partiers uppmaning, engagerade landets skolor, ansåg rektorn att vår skola saknade såväl en lämplig plats för att lägga ut listor som personal, som kunde sköta hanteringen. När jag påpekade att biblioteket kunde vara en lämplig plats med centralt läge och bemannat under skoltid, fick jag till svar: ”Ni skall inte tala om för mig hur vi skall sköta vår skola.”

Arbetet med eleverna var intressant och spännande i de fall läraren såg biblioteket som en integrerad pedagogisk resurs. Att få lärarna intresserade av bokinköpen och elevernas kunskapssökning var en intressant, utmanande men ofta mödosam uppgift. Men tiden på Schillerska blev bara ett läsår. Kombinationen av två deltidsjobb på olika bibliotek var långt ifrån idealisk för en ensamförälder bosatt i Lerum. Jag sökte och fick ett heltidsjobb på Vårdskoleförbundet, som förbundets första bibliotekarie, med uppgift att bygga upp biblioteksverksamheten på gymnasier och högskola.

Mitt avsked från Schillerska gymnasiet var inte hjärtligt. I slutet av vårterminen upptäckte jag att jag hade blivit anmäld till skolbibliotekskonsumenten och att utredning pågick. Inte så att jag meddelades officiellt, utan genom att en medarbetare skvallrade. Jag var således den sista på skolan som fick veta att jag var anklagad för att på mindre

än ett år ha vänstervridit hela biblioteket. När jag avkrävde rektorn en motivering, så kunde han inte ge ett enda exempel på misshagligt bokurval. Naturligtvis var jag på det klara med att det snarare var min person, som var misshaglig. Mitt namn stod på VPK: s fullmäktigelista i Lerum inför det stundande valet, och några av skolans lärare bodde i Lerum. Utredningen ledde inte till någon anmärkning mot mitt sätt att sköta biblioteket eller mitt bokurval. Bibliotekskonsumenten kunde konstatera att mina bedömningar vid bokinköp i stort var identiska med övriga gymnasiebibliotekariers. Att vänsterlitteraturen i början av 70-talet var överrepresenterad i bokutgivningen, var något, som verkade ha undgått skolans rektor.

Vårdskolebibliotekarie

Att få en heltidstjänst under en huvudman var en lättnad. Det betydde dock inte att jag var placerad på en enhet. De första åren arbetade jag på två vårdgymnasier, den ena inriktad på Hälsa-och sjukvård, den andra på barn- och ungdomsvård. I båda skolorna gällde det att bygga bibliotek från grunden och – inte minst – att öppna stängda dörrar. Skolledningen behövde övertygas om behovet av ett allsidigt bibliotek på vårdgymnasier som förutom att vara ”yrkesskolor” skulle ge gymnasiekompetens i ett flertal allmänna ämnen. Det gällde också att försvara skönlitteraturens plats i biblioteket, dels för undervisningen i svenska och litteratur, men också som medel att ge insikt, inlevelse och kunskap om människor och samhälle.

Så småningom kom min tjänst att delas mellan vårdgymnasiet på Torpaskolan och vårdhögskolan på Östra

sjukhuset. Återigen gällde det att bygga upp ett nytt bibliotek, denna gång i en liten sjukhusexpedition. Olika utbildningar skulle integreras och få ett gemensamt bibliotek. Att få lov att gallra ut föråldrade institutionsböcker krävde en finkänslighet och sinne för diplomati som jag inte äger. Samtidigt behövde lokalen upprustas med åtminstone ett minimum av tekniska hjälpmedel. Jag kan fortfarande le, när jag tänker påintendentens bekymrade kommentar, när jag hävdade att telefon var ett nödvändigt arbetsredskap: ”Den där Lisa Granér vill ha allting så up to date”.

Stomipåsar

Efter hand anställdes allt fler bibliotekarie och jag kunde få hela min tjänst förlagd till Torpaskolan. Elevantalet hade ökat dramatiskt och vi började projektera ett nytt bibliotek på skolans vind. Äntligen fick jag lokaler anpassade till verksamheten. På många sätt hade jag uppnått flera av de mål jag hade satt upp. Bibliotek och bibliotekarie hade fått en central roll i projektarbetet och skolans samtliga läromedel var sökbara i en central katalog. Men ibland kändes det ensamt att inte ha en yrkeskollega, även om jag hade en naturlig pakt med många av de allmänna lärarna. En något svårförklarad motsättning fanns mellan oss och vårdlärarna. Många av dessa uppfattade nog allt, som hade med humaniora och för all del även samhällsvetenskap att göra, som någon slags onödigt kosmetika. Något kanske jag överdriver och möjligen övertolkar jag följande händelse, som kan tjäna som exempel. Jag hade placerat en boksnurra i lärarrummet, som användes till bokutställningar på olika tema. En gång hade jag dristat mig till att ställa ut böcker på temat poesi, men till min bestörtning hade man redan nästa dag ersatt böckerna med olika typer av stomipåsar.

En ny värld

När jag efter dryg 10 år som gymnasiebibliotekarie fick tjänst som chef för facksal 6 (samhälls- och rättsvetenskap) på Stadsbiblioteket i Göteborg, uppenbarade sig en helt ny värld. Jag skrev att Hofors bibliotek inte liknade någon annan arbetsplats, men det är nog så, att de tjänster, som jag har haft, har vissa likheter men mest olikheter. Jag hade som gymnasiebibliotekarie, och för all del även som universitetslärare, tänkt och andats pedagogik, nu väntade en helt annan roll. Ingen självklar och entydig roll, men kanske något av en informatör som försiktigt pejlar graden av information, som besökaren efterfrågar. Naturligtvis är tidigare erfarenheter alltid till nytta, men det fanns oändligt mycket nytt att lära. Tjänstgöringen vid informationsdisken omfattade en mängd ämnen, endast sparsamt representerade i ett vårdgymnasiums bokhyllor. Vad hjälpte det då att jag hade ett 100-tals titlar om döden lagrade i huvudet. På skolan hade jag haft ett unikt grepp

om bokbeståndet på ca 9000 titlar. På det stora biblioteket fick jag nästan börja från början. Vilket lyft, vilken intellektuell injektion det var att åter sitta på skolbänken och lära nytt vareviga dag.

Den största skillnaden var förstås detta att ha kolleger att samarbeta med, kolleger som jag delade problem och erfarenheter med och som förstod vad jag talade om utan många ord. Naturligt nog ger en så stor arbetsplats också utrymme för konflikter. Konflikter mellan arbetskamrater och mellan personal och chefer är väl naturlig. Mera anmärkningsvärt är de strukturella konflikterna som t ex motsättningar mellan yrkeskategorier, mellan facksalar, mellan HB och filialer. När jag tänker på mina 17 år på Göteborgs stadsbibliotek så kan jag inte se att de chefer, som har avlöst varandra, har besuttit förmåga – eller vilja – att få ens facksalarna på HB att enas om samma mål, än mindre förstås de olika biblioteken i bibliotekssystemet.

Dessa 17 år har inneburit förändrade uppgifter, olika datasystem och nya hjälpmedel. Det kontinuerliga lärandet har varit stimulerande, och flertalet hade nog välkomnat möjligheterna till förändring och utveckling, om nödvändiga resurser till utbildning hade satts in. Snålheten med resurser har väl präglat 80- och 90-talet. Personalen har fått allt fler uppgifter samtidigt som det har varit anställningsstopp under större delen av de aktuella åren. Det har inte varit tal om att anpassa verksamhetens storlek efter resurserna. Däremot har vi förväntats att – helst omärkligt – göra avkall på ambitionerna vad gäller verksamhetens kvalitet. Är det något som kan tära på arbetsglädjen, så är det göra samma arbetsuppgifter men något sämre.

Ordförande i SACO

Som ordförande i SACO under åtta år har jag på nära håll följt många större och mindre omorganisationer och en del chefsbyten. På stadsbiblioteket slogs facksalar ihop till större avdelningar och fick större budget- och personalansvar. Facksal 6 blev en del av avdelning 4, som blev den mest omfattande fackboksavdelningen på biblioteket. Själv miste jag mitt chefskap, men behöll greppet om den samhällsinriktade och juridiska litteraturen. Under mina sista yrkesverksamma år startade vi ett projekt med samhällsinformation som efter hand har utvecklats och byggts på med en omfattande programverksamhet.

Vi fick en kulturnämnd för Stadsbiblioteket och museerna och med detta en kulturchefskarusell som ännu inte har slutat att snurra. Huruvida sammanslagningen av olika kulturinstitutioner har givit någon synergieffekt är tveksamt. Inte lång efter kom så storlänsreformen vilket medförde en avknoppning av läns- och sjukhusbiblioteket.

Stadsdelnämnds(SDN)-reformen – den förändringen, som kanske har påverkat biblioteken mest - har säkert inneburit ett lyft för enstaka bibliotek, men helhetssynen

på stadens biblioteksverksamhet är borta. Idén med ett gemensamt bokbestånd för göteborgarna blir lätt poänglös när varje bibliotek har sina kvalitetsnormer och en stadsdelnämnd lätt kan dra in delar av, eller hela verksamheten i trygg förvisning om att stadsdelens invånare kan nyttja andra bibliotek.

Folkbildningsidealen

När jag utbildade mig till bibliotekarie satte jag aldrig bibliotekens folkbildningsideal i fråga. Under mina aktiva år har folkbiblioteket iklätt sig många olika skepnader: allaktivitetshus, kunskapscentrum, informationscentral, mötesplats etc. Jag vet inte när begreppet folkbildning blev för "folkligt" eller för folkhemstrist. För mig känns det som att jag hade en uppgift, som aldrig blev tillnärmelsevis slutförd. Visserligen är folkbiblioteken älskade och välbesökta, men fortfarande finns det en överväldigande stor mängd människor, som aldrig besöker ett bibliotek. Att nå dessa "ickebesökare" borde ses som en av folkbibliotekets viktigaste utmaningar. Vem antar den utmaningen idag? ★

Lisa Granér:

Född 1934 i Wien

Kom till Sverige 1939

Fil.Kand. vid Stockholms universitet 1962

Ämnen: Praktisk filosofi, psykologi sociologi

Skolöverstyrelsens biblioteksskola 1962

Bibliotekarietjänster: Hofors folkbibliotek,
gymnasiebibliotekarie på

Schillerska gymnasiet, vårdgymnasier och vård-
högskola i Göteborg .

Stadsbiblioteket i Göteborg 1983-1999. Haft tjänst
på Sociologiska institutionen och Handikapp-
forskningen vid Göteborgs universitet åren 1965-
1972.

Citatet

"De är kritiska och vill ständigt arbeta för att höja kvalitén och utveckla verksamheten"

I en uppsats "Orden som förnyar" av Maria Tullberg skrivs följande: "Från forskarhåll vet vi att jämförelse mellan privat och offentlig sektor inte ger några entydiga svar om skillnader i effektivitet, kreativitet osv. Vi vet också att utbildningsnivån generellt är högre bland anställda inom offentlig sektor, att omstrukturering och förnyelsearbetet inom sektorn är och har varit intensivt samt att svensk skola, sjukvård, omsorg och infrastruktur hävdar sig väl i internationella jämförelser. Ändå produceras och upprätthålls i stor utsträckning negativa bilder av offentlig verksamhet, dess ledare och också dess medarbetare".

I uppsatsen ges exempel på denna negativa självbild: "Kommunen är en dålig arbetsgivare men våra medarbetare trivs med sitt jobb och sina arbetskamrater och stannar - trots sin inställning till arbetsgivaren".

Enligt Maria Tullberg skulle det istället kunna beskrivas. "Tack vare att vi har så meningsfulla och så viktiga arbetsuppgifter så har vi också mycket engagerade medarbetare som hellre samarbetar än konkurrerar med varandra. Våra medarbetare har överlag högre professionell utbildning än inom den privata sektorn. De har därför också ofta en stark yrkesidentitet.

Det innebär att de har klara värderingar och åsikter om hur verksamheten skall bedrivas inom skolan, barnomsorgen eller äldreomsorgen. De är kritiska och vill ständigt arbeta för att höja kvalitén och utveckla verksamheten. Ibland blir det högljutt - hos oss är det högre i tak än inom den privata näringslivet. Där verkar det vara mer likriktat och lydigt".

(<http://www.ronneby.se/ekonomi/bokslut/01.asp>)

30 år med Bokmaskinen

Mats Myrstener

Mikael Niemi var med redan 1984, då en författargrupp från Luleå gjorde antologin *Ostruket*. Här med kollegan Kerstin Hedström. Foto: Annika Eriksson

Författares bokmaskin i Stockholm har omväxlande kallats en försvarare av tryckfrihet och demokrati, och "de refuserades akademi". När Bokmaskinen nu fyller trettio år kan man bara konstatera att den haft stor betydelse för de icke etablerade författarna, inte minst för många invandrarförfattare. Från en blygsam start på Kungsholmen i Stockholm kan man idag skryta med en produktion på över hundra nya titlar per år, betydligt mer än de flesta svenska bokförlag producerar.

I hyllningsskriften "30 år med bokmaskinen", som utkommer i samband med jubiléet, skriver sex av grundarna, bland andra Harry M. Hällgren, Gunnar Rydström, Hans-Göran Ankarcrone och Arne Jacobsson om den märkliga utveckling denna de "refuserades akademi" genomgått.

Vid starten 1972, progperiodens guldålder, hyllades Bokmaskinen som ett progressivt alternativ i förlagsvärlden, trots att man aldrig varit något förlag utan bara en tryckverkstad, där oetablerade författare fått hjälp att själva

trycka sina böcker. Man har aldrig censurerat någon, enligt eldsjelen Arne Jacobsson, författarna har alltid själva fått ta ansvar för bokens innehåll.

Trots detta har det egentligen bara blivit bråk vid ett tillfälle: När Mona Wallén-Hjerpe gav ut boken "Sjösala brinner" där hon berättar om hur hon brände ner Evert Taubes sommarhem i Stockholms skärgård. Boken kan idag ses som närmast en handbok i psykopati.

Bläddrar man igenom trettio års produktion skimtar en rad kända författarnamn. Här återfinns Mikael Niemis första böcker liksom två nobelpristagare, Samuel Josef Agnon och Odysseas Elytis. Peter Dahl, Lars Hillersberg, Eric Fylkesson, Johan Galtung, Peter Curman och Carl Henrik Svenstedt samsas med invandrarförfattare som Mahmut Baksi, Bao Ma och Oscar Perez, esperantopoesi av Jarl Hammarberg-Åkesson och antologier som "Skolpoesi", "World literature" och "80 dagar på plattan" (om narkomaner på Sergels torg). På 1990-talet gav man ut flera populära antologier med amatörddikter, "Poesi on line".

Förutom många invandrarförfattares verk har också många böcker om ekologi och flera "Grävböcker" sett dagens ljus på nuvarande adressen S:t Eriksgatan 10. I sitt bidrag i boken skriver Ragnhild Solvika om de många märkliga "möten" hon bevittnat vid datorerna i källaren på S:t Eriksgatan. När en assyrier och en syrian (två konkurrerande kristna kyrkor i Mellanöstern) skulle dela rum var det upplagt för bråk, men de två författarna blev snart bästa vänner vid kaffebordet.

Idag arbetar Bokmaskinen framsynt med "print-on-demand" (många böcker blev tyvärr bara liggande i källaren), uppbär sedan många år statsbidrag för sin utgivning på invandrarpråk, och trycker flera tidskrifter. Devisen "För det fria censurerade ordet" håller man fortfarande högt. Förhoppningsvis blir det minst trettio år till. BiS gratulerar jubilarerna 🌟

"30 år med bokmaskinen : en antologi sammanställd av Gunnar Rydström. – Stockholm, 2002. – 148 s." [Boken kan beställas från Författares bokmaskin, tel. 08-6535880]

"Kung fotboll" – ett skötsamhetsprojekt

Mats Myrstener

Jag har en god vän, manlig bibliotekarie naturligtvis, som alltid lägger sin semester så att det ska passa till Fotbolls-VM eller OS. Riktigt så lågt har jag själv inte fallit, men jag måste medge att jag gärna planerade dagarna i maj och juni 2002 så att det skulle bli en och annan stund över för TV-burkens fotbollsmatcher.

Jag tillhör alltså inte de snobbar som framt förklarar att "TV ser jag sällan", ungefär som bibliotekarier förr sa att "sådan där kiosklitteratur läser aldrig jag". Tvärtom ser jag gärna såpopera på TV och bänkar mig alltid när det bjuds sport på mina tre TV-kanaler (jag har däremot inte skaffat vare sig kabel eller parabol). Jag försvarar alltid "public service" när jag får chansen och anser att TV 4 är en katastrof, som aldrig borde kommit till stånd.

Jag minns fortfarande hur min morbror kom släpande med en hyr-TV 1960 för att vi skulle se på OS från Rom i lilla Umeå. Den svarta gasellen Wilma Rudolph vann både 100 och 200 meter för damer. Sedan dröjde det några år innan vi fick TV på riktigt och det hann bli både OS 1964 i Tokyo, VM-fotboll i England 1966 (England vann på ett fortfarande omdiskuterat mål i finalen mot Västtyskland), OS 1968 i Mexico city (med politiska demonstrationer och ett länge oslagbart världsrekord i längdhopp, Bob Beamonds 8.90) och fotbolls-VM igen 1970, också i Mexiko (Brasilien vann, Pelés tredje guld).

Modern historia hänger jag gärna i minnet upp på var det gick OS eller

VM i fotboll, det ger ordning och reda i tillvaron (det blir en sorts kronologiska käpphästar, ung. som att Shakespeare dog 1616 eller Gustav Vasa 1560), och jag kunde länge rabbla guldmedaljörer från OS 1952 i Oslo (vinter) och Helsingfors (sommar).

Att så många intellektuella (oftast män) är så oerhört sportintresserade kan förefalla lite märkligt. Som kommen från god borgarklass borde jag väl mest intressera mig för sporter som ridning, segling och tennis förmodar jag. Eller som norrlänning för skidor, ishockey och backhoppning. Men fotboll, den verkliga arbetarsporten, intresserar mig betydligt mer, och man kan fråga sig varför?

Jag kan bara filosofera. Idrott (åtminstone fotboll) är relativt fritt från politik och därmed ett andningshål i en i övrigt genompolitiserad värld. Fotboll är lagom våldsamt jämfört med ishockey, och relativt fritt från doping (däremot tar sig gärna fotbollsspelare en stor stark och en snus om de får chansen). Fotboll är en lagsport, och kan utövas var och när och hur som helst. Det är en märklig kombination av schack och balett, av intelligens och improvisation och taktisk planering.

Ett av mina starkaste minnen från senare år är när jag och kollegan Leif satt hemma hos honom på Tullingeberg den där varma julinatten 1994 och skrek när Ravelli tog sin straff mot Rumänien. Vrålet som genljöd från alla lägenheter runt gården den natten var mäktigt.

Jag ägnade förra sommaren åt en alldeles nödvändig bok: Kung fotboll av Torbjörn Andersson, en lättsamt skriven men faktaspäckad avhandling om svensk fotbollshistoria fram till 1950. Med tanke på hur lite det finns skrivit på akademisk nivå om sport är det en välgärning, denna

kunniga genomgång som startar vid Englands fina "boarding schools" på 1850-talet, där som av en tillfällighet nästan all modern sport uppstod med sitt regelverk.

Engelska pojkskolor

Orsaken till den stora satsning på idrott som gjordes vid de engelska pojkskolorna var lite av en "moralisk panik" bland de styrande, som tyckte att eleverna slog dank för mycket och ägnade sig åt utsvävande nöjen, slagsmål och alkoholkonsumtion (eller varför inte fördjupning i politiska skrifter). Engelska boarding schools öppnades nu också för den mer "odisciplinerade" medelklassen. Skolorna behövde reformeras och nu utbröt ett förfärligt idrottande, vare sig det gällde fotboll, landhockey, badminton eller tennis, simning, friidrott, golf eller ridsport. Lagsporterna stärkte inte bara manligheten (engelsk rugby är fortfarande en av de brutalaste sporter som finns), de enade också skolan, samhället och, i förlängningen, "nationen".

Nu uppstod de klassiska dygderna som länge förknippades med engelsk idrott, och som överfördes till Sverige och andra länder: Rent spel, kamratskap, idealitet (en god sportsman skulle inte ta betalt, vilket grundade sig på att de engelska idrottsmännen från början var överklassynglingar). Torbjörn Andersson ser idrotten som ett manligt "skötsamhetsprojekt", i stil med Ronny Ambjörnssons undersökningar av sågverkssamhället Holmsund i Norrland på 1800-talet. Den kan också ses som ett "nationellt projekt" som Hobsbawm påpekat, det var ingen

IF Sjöfälla från Sjöfälla omkring 1910. Hämtad från Emanuelsson, Värmlands fotbollsförbund 75 år. 1993

tillfällighet att idrottsrörelsen fick ett stort uppsving vid det nationalistiska förra sekelskiftet.

Den engelska idrottsrörelsen var ett gigantiskt civilisationsprojekt som också drabbade de kommunala public schools. Genom idrotten skapades en konstlad förbrödring mellan över, medel och till och med enstaka elever från arbetarklass. Den som förundrats över det egenartade cricketspelet bör förstå att det har en viktig social funktion, där det är lika viktigt att umgås, småprata och dricka té som att spela. Det skulle, enligt Andersson, skapa "social harmoni". Det var ett sätt att skilja de övre klasserna från de lägre, kodordet var att uppträda som en verklig "gentleman".

På 1880-talet genomfördes i England en arbetstidsförkortning, som gav lördag eftermiddag ledig. Därmed fick arbetarklassen också tid för att ägna sig åt och se på fotboll. Fotbollsplanen blev en samlingspunkt och gav möjlighet till social kontroll. Nu uppstod en lång rad klassiska engelska fotbollslag, inte sällan på kyrkliga initiativ, ledda av skollärare som själva fostrats vid public schools. Den som inte spelade gick gärna dit för att titta och ta en öl med

kompisarna.

Fotbollsledarna var en sorts "sociala ingenjörer", ofta med liberala politiska ideal. De såg en möjlighet att närma arbetare och borgerskap till varandra under fredliga former. De konservativa i England ställde sig först skeptiska kring "daltet" med arbetarbarnen och föredrog den mer militära gymnastikdrillen. Men Andersson menar att det inte bara var fråga om "social kontroll" av arbetarklassen. Klubbarnas ursprung skiftar, så att vissa klubbar, som West Ham United, grundades av företagsledningen vid Thames Ironworks, medan en annan londonklubb som Arsenal grundades av arbetarna själva. Snart kom ekonomiska intressen in i bilden, t.ex. från bryggerinäringen, och man kan inte förringa det faktum att många ägnade sig åt sporten för att man faktiskt tyckte att det var roligt.

Överklassens gentlemannaideal var egentligen snart överspelat. Redan 1882 grundades ett halvprofessionellt lag, Blackburn Rovers. Pengar kom sedan att spela en allt större roll inom sporten. Anderssons framställning slutar 1950, då det professionella fotbollsspelet slagit igenom i snart sagt

alla västvärldens länder. Idealen kom nu inte längre från England utan från kapitalismens högborg, USA. Därmed hade den brittiska överklassens ideal om "fair play" och gentlemanenskap börjat begravas fullständigt.

Linggymnastik och kroppskultur
I Sverige hade Linggymnastiken länge varit sporten på modet. Ideologiskt byggde den på tysk idealistisk

bildningsfilosofi, som Jens Ljunggren visat i sin avhandling "Kroppens bildning". Men nu fick gymnasterna konkurrens. Fotbollspelet kritiserades från första början för att sporten var rå och "ful" (rent estetiskt). Men fotbollspelet attraherade arbetarklassen i Sverige: den var tävlingsbetonad, hård, "viril" och "ungdomlig" och passade bra i den ungdomskultur som slog igenom i början av 1900-talet. (Dock förekom visst damfotboll vid denna tid, Andersson nämner en damkamp i Newcastle som 1895 lockade 8.000 åskådare. Men motståndet från män i ledande ställning mot en så fysisk damidrott blev för stor. Damerna skulle hellre ägna sig åt konst- och källkåkning, gymnastik eller krocket.)

"Ungdomen" och "ungdomskulturen" var, som Henrik Berggren påpekat, en faktor "med kraft att verka över klassgränserna". Snabbare än i många andra länder togs fotbollen snart över av arbetarungdomar i Sverige, först genom engelska kontakter till Göteborg. Här blev den, som tidigare i England, ett "skötsamhetsprojekt". Ledarna, domarna, sportjournalisterna, de ledande inom fotbollsförbundet

kom alla från medelklassen, medan spelarna var arbetare. Här spelade arbetstidens förkortning naturligtvis också in.

I Göteborg uppstår två föreningar tidigt, Örgryte IS, med mer över- och medelklassprägel, och IFK Göteborg, med arbetarprägel. Stockholmsklubben (Solna) AIK bar medelklassprägel, medan Djurgården, enligt Ulla Johanssons forskning, startades av arbetarungdomar (bägge klubbarna 1891). Men redan 1905 består Djurgårdens lag av två ingenjörer, två studenter, två typografer, en köpman, en maskinist, en kontorschef, en postiljon och en målare, alltså en blandning av medelklass och "arbetaradel". På 1940-talet var Djurgården närmast unikt i Sverige med sitt stora medelklassinslag skriver Andersson.

När Göteborgs Idrottsförbund grundades 1896 beskrevs motivet: *I dessa tider, då det bliver en samhällsangelägenhet att skaffa arbetarne tillfälle till idkande af en sund och stärkande idrott, behöfves väl någon som äfven söker bereda ungdomen ur de bättre lottade klasserna samma förmån. Och detta kommer äfven att blifva Göteborgs Idrottsförbunds ändamål.*

Här anas t.o.m. en oro för att arbetarna helt ska ta över den nya "flugan", som idrotten kom att bli i Sverige. ASEA-chefen Sigfrid Edström var en av de som engagerade sig. Han var en av grundarna av Svenska arbetsgivarföreningen, liksom Riksidrottsförbundet 1903, Svenska fotbollsförbundet tre år senare, och Saltsjöbadsavtalet 1938. Idrotten enade, och intresserade både arbetsgivare och arbetare. Det var ett "opolitiskt fält" där man kunde mötas.

Idrottsrörelsen möttes gärna vid goda middagar, där det åts och drack i stort mått, och inte särskilt nyktert. Andersson ägnar en stor del av avhandlingen åt denna del av "rörelsen", liksom åt publiken, som ömsom skälldes för att vara berusade busar, ömsom kritiseras för att man inte stödde laget tillräckligt starkt från läktarna. Ibland kombinerades idrottandet med bildande av bibliotek (som i Visby) eller

sångkör (Norrköping).

Hos sportjournalisterna fanns gärna en "uppfostrande" ton av ideologisk karaktär, där "rent spel" och "gentlemannaskap" berömdes, som i detta referat från USA:s fotbollslags besök i Sverige 1916:

Amerikanarne voro genomgående små, men icke desto mindre naggande hårda, och de nyp de ofrivilligt kommo att giva då de kommo framstormandes som virvelvindar i smått, kändes ordentligt. Men gentlemän voro de ut i fingertopparne, och det förekom under hela matchen endast en verklig "foul".

Att idrottsjournalistiken inte förändrats så mycket på hundra år ser man många dråpliga exempel på i Anderssons avhandling. Men också publiken behövde uppfostras, enligt en skribent i Nordiskt idrottslif 1914:

Publiken får applådera och med alla till buds stående medel pigga upp sina gunstlingar, men deras ovationer bör vara uppriktiga, komma i lämpliga ögonblick och bära sakkunskapens och den goda smakens alla kännemärken. Däremot får publiken ej reta och håna antagonisternas på planen – utom möjligen i det fall att någon spelare förtjänar upptuktelse för något fult nummer.

En av de mest inflytelserika sportjournalisterna, också stilistiskt, blev Idrottsbladets Torsten Tegnér.

Många arbetarklubbar engagerade sig från början politiskt, som Brynäs IF i Gävle. Eskilstunaklubben Verdandi vägrade delta i en stödmatch 1905 till förmån för kung Oskar II, och 1909 vägrade man spela en match mot IFK Eskilstuna för att laget innehöll en strejkbrytare. Följden blev att laget uteslöts ur Svenska fotbollsförbundet. Förbundets linje var att "idrottsrörelsen helt bör ställas utanför de politiska och sociala stridernas områden". I Norrköping blev matcherna mellan IFK och Sleipner (det senare arbetarnas lag) till riktiga "klasskamper".

Skötsamhetsprojekt

Fotbollen var alltså en del av ett "skötsamhetsprojekt" menar Andersson. Hit hörde ett nyktert leverne, ordning och punktlighet, studier vid

studiecirklar och folkhögskola och flitiga biblioteksbesök. Men, som Björn Horgby visat från Norrköping, "skötsamheten" stötte ideligen på motstånd från de som var intresserade av helt andra saker. Gentlemannaidealet fick hela tiden sina törnar.

Alkoholproblematiken skulle fotbollen få brottas med ända in i modern tid. Andersson visar hur den alltid varit debatterad inom idrottsrörelsen. Fotbollshuliganismen likaså.

Fotbollsmatcherna kom att bli arbetarmännens "eget rum" tillsammans med puben i England eller ölcaféet i Sverige. Idrotten spelade en viktig roll vid Irlands frigörelse från England (se t.ex. filmen om Michael Collins), och har alltid spelat på nationalistiska strängar. I Centralamerika utbröt till och med ett krig mellan två stater efter en särdeles ruffig fotbollsmatch. Så visst hör idrott och politik ihop.

Andersson ger flera exempel på socialdemokratis lite ambivalenta syn på fotbollen och dess popularitet bland arbetarna i Sverige.

Den kritik man kanske kan rikta mot Andersson är att han just på denna punkt inte kan bestämma sig och ibland trasslar in sig. En bättre teoretisk överbyggnad hade kunnat vara till hjälp. Hans material är stort och bitvis svåröverskådligt. Men, dessa svårigheter gäller ju också annan tvärvetenskaplig forskning – fördelen är att han aktar sig för att dra snabba och förhastade slutsatser. På detta vinner han i längden. Boken har många festliga illustrationer, avhandlingen är lättläst och borde kunna finnas på varje stadsbibliotek med självvaktning. 🚩

Torbjörn Andersson: Kung fotboll. Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950. Brutus Östling/Symposion, 2002. 753 s. Förf. har gett ut en populariserad version på samma förlag, "Från gentleman till huligan", 1998.

Drygt 1.800 bibliotekarier (och många svenskar) har nu skrivit under nedanstående upprop!

We Need 'Weapons of Mass Instruction' — Books Not Bombs — No War Against Iraq!

We, the undersigned librarians, library workers and archivists want to say emphatically and forcefully that, in our view, by far the greatest threat to the US and, more exactly, to democracy in the US, is not Iraq and Saddam Hussein, but politicians who have made the short-term calculation that they would be better served in their careers by following our ignorant and arrogant Commander-in-Chief and his flunkies into an open-ended, potentially global, conflict of inestimable cost in money, cultural and social destruction, and human lives, and to do that while, even here in the richest of nations, our available resources are presently so inappropriately allocated, even without war, that they do not adequately address basic needs and fundamental human welfare for increasing numbers of US citizens.

No one believes that Saddam Hussein's Iraq, a former close ally of the US in its prior conflict with Iran, and already once quite extensively destroyed by the regime of the father of the present US Commander in Chief and beggared, too, with years of crippling sanctions insisted on by the US, is an imminent threat to the US or to NATO or that there is any credible proof that it has committed anything like an act of war according to international law.

It is the utmost cynicism born of the overestimation of imperial global power that our leaders will enthusiastically or reluctantly, depending on their PR image, follow George W. Bush and his war junta into an unpredictably volatile, but predictably protracted, war against what will become, in effect, a war against the masses of the entire Muslim world, peoples with whom we have many unexplored options for creative and mutually beneficial cooperation and no reason for irrational armed confrontation.

As humanists and people devoted to public service, dedicated to education, to dialogue and to the peaceful resolution of conflict, we condemn any act of aggression by US, NATO or UN forces against the people or the sovereign nation of Iraq, without regard to the nature of the present regime and how we feel about its leadership (about which, frankly, most of us currently feel most negatively), and we urge our elected representatives to stop the rush to war against Iraq being orchestrated by the Bush regime and urge the re-allocation of prospective resources, slated to be wasted in such pointless global horror, to use for socially constructive ends both here in our own country and abroad.

The cost of war to the Iraqis will be devastating. The cost to us may find our democracy itself as the ultimate victim of the increasingly common acceptance acceptance of "preemptive strikes", "collective punishment", "collateral damage" and an unconstitutional "homeland security" regime.

Instead of preparing for war, let us arm the human spirit with "Weapons of Mass Instruction."

<http://libr.org/peace/Iraq.html>

Poets Against the War announces an International Day of Poetry Against the War on Wednesday, March 5th. Poets around the world will schedule readings and/or discussions of poetry and protest for that day, to join us in the largest chorus of poets in recorded history on the day in which we present members of the U.S. Congress with the largest single-theme anthology ever compiled.

<http://www.poetsagainsthewar.org/www.poetsagainsthewar.org/>

Ge Lena Kjersén Edmans nya bok till alla lärare

föreslår Gunilla Brinck

”Invånarna i Ankeborg väcker läslusten!” säger Egmont Kärnan AB i ett reklamblad för Kalle Anka, och fortsätter ”Ingenting väcker läslusten så mycket som att få hem en egen Kalle Anka & C:o som ger bra underhållning och spännande upplevelser.”

Att väcka läslust har blivit ett försäljningsargument, läsoplevelsornas kraft och vådan av att inte kunna läsa uppmärksammas idag även utanför de traditionella bibliotekarie- och lärararenorna.

Även Svenskt näringsliv är med på tåget: ”Selma gjorde det på sin tid. Så varför skulle vi vara sämre i dag? Skönlitteraturen ger dig en fantastisk möjlighet att i undervisningen ta upp teman som inte täcks av traditionella läromedel.” Med dessa ord inleds presentationen av ett läromedel som distribueras gratis till alla lärare som undervisar i årskurs fyra. Läromedlet innehåller en bok av en välrenommerad svensk barn- och ungdomsboksförfattare, en kassettboksinspelning av samma bok, en lärarhandledning och en cd-rom med starta-eget-övningar. Lärarna kan sedan beställa en klassuppsättning böcker kostnadsfritt. Totalt finns det ca 120 000 elever i årskurs fyra, således ingen helt försumbar satsning från Svenskt näringslivs sida.

Nödvändigheten av att samhällsmedborgaren besitter en funktionell läskunnighet har blivit allt tydligare. Den läskunnighet som krävs idag bör ligga minst på sådan nivå att man förstår innehållet i Premiepensionsmyndighetens röda kuvert, säger läsforskaren Bo Sundblad.

Selma Lagerlöf

Den ”Selma” som Svenskt näringsliv åberopar är naturligtvis Selma Lagerlöf. I början på 1900-talet beställde Sveriges allmänna folkskolläraryörening skönlitterära verk av framstående svenska författare. Geografi och historia skulle läras ut med hjälp av spännande äventyr. Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige är en av de böckerna.

Vid förra sekelskiftet, liksom vid det senaste, drev entusiastiska pedagoger kampanjer för att få barn att läsa och för att få vuxna att läsa för barn. Barnbiblioteket Saga grundades 1899 och existerade i olika former under nästan hela 1900-talet. Syftet var att med hjälp av ”god barnlitteratur” nå de barn som ”utanför skoltiden aldrig erhålla tillfälle att få skåda in i den glädjens, skönhetens och vetandets värld...” Genom Barnbiblioteket Saga fick svenska barn tillgång till världslitteraturen och till den nordiska konsten; många av dåtidens kända konstnärer anlätades som illustratörer i utgåvorna.

Under nästan hela 1900-talet ökade också barns tillgång till böcker och läsning. Allt fler utbildade sig allt mer, bokutgivningen ökade, biblioteken byggdes ut, antalet vuxna förmedlare: barn- och skolbibliotekarier, förskollärare och lärare, ökade.

Kring 1990 förändrades bilden: de goda åren var förbi samtidigt som barnafödandet i landet nådde en kulmen. Antalet barn i dagisgrupperna ökade, föräldrarna jobbade mer, bokbussar och biblioteksfilialer stängdes, barnbibliotekarietjänster drogs in, skolbibliotek lades ner och bokutgivningen minskade igen. Att barns tillgång till böcker minskade visades i en undersökning från Statens kulturråd 1995. Samtidigt hade också barns lästid (egen eller när andra läser för dem) halverats under de senaste 15 åren (Barnbarometern, 1998/99).

Nya läskampanjer

Det blev dags för läskampanjer igen. ”Läsrörelsen” och ”Läs 2000” ville nå ut till ”alla” barn med den goda litteraturen och lyfta fram den läsning som ”ger sammanhang och fyller människans inre med bilder, associationer och lust”. Det visade sig att den lilla läsning barn och ungdomar ägnade sig åt, dessutom blivit allt mer fragmentiserad och till stor del handlade om texter på Internet. Under 1900-talets slutande året ökade det statliga stödet till folk- och skolbibliotekens

inköp av böcker och till läsfrämjande projekt. Det största problemet nu är knappast tillgången till böcker. Snarare gäller det barns möjlighet att få hjälp att hitta fram till litteraturen, att få hjälp med ett urval som passar och få det presenterat på ett intresseväckande sätt så att läslusten väcks.

Barn- och ungdomsböcker genom tiderna

I denna tid ger bokförlaget Natur och Kultur, i serien Lärare Lär, ut Barn- och ungdomsböcker genom tiderna. En litteraturorientering som är avsedd som kunskapskälla för alla som vill inspirera sig själva och barn och ungdomar att möta litteratur. Författare är Lena Kjärsén Edman, känd barnbokskritiker, bibliotekarie, författare och lektor som i mer än trettio år arbetat med litteratur och barns och ungdomars läsande. För några år sedan tilldelades hon Svenska Barnboksakademins Eldsjälspris och i motiveringen stod bl a: "hon får den mest oengagerade församling att köa på närmsta bibliotek för de barnböcker hon just har berättat om" - en mening som kanske kan gälla även denna bok!

Barn- och ungdomsböcker genom tiderna är en exposé över "den goda" barnlitteraturen, den som öppnar ögon, vidgar vetande och förståelse, den som gör livet rikare. Kjärsén Edman beskriver den svenska barnbokshistorien med början i Een sköön och härligh jungfw speghel från 1591, över den första guldåldern: sekelskiftets Elsa Beskow och Otilia Adelborg, via den andra guldåldern: Tove Jansson, Astrid Lindgren och Lennart Hellsing till våra dagars ljuvliga, nyskapande, hårresande, provocerande, vackra bilderböcker och mångfacetterade, överraskande, gripande, olidligt spännande och roliga kapitelböcker.

Kjärsén Edmans bok fungerar som referensbok, men det är också ett nöje att läsa den från pärm till pärm! Boken är indelad i tre större avdelningar. Böcker förr och nu ger den historiska överblicken med kopplingar till den behandlade genrens nutida motsvarighet. 1900-talet – Barnets århundrade är en djupdykning i bakgrund och orsaker till den svenska barn- och ungdomsbokens utveckling, medan sista avdelningen som också är mest omfattande, Böcker för olika åldrar, presenterar allt från pekböcker till ungdomsromaner. Särskilt fokus ligger på de författare och illustratörer som prisats med olika av barnboksvärldens finaste priser, vilka också finns förtecknade som bilaga.

De litteraturhistoriska avsnitten har i stort sett traditionell

indelning och urval, medan kommentarerna ofta är personliga eller till och med privata – utan att vara påträngande! Styrkan hos Kjärsén Edman ligger, förutom i en stor kunskap och beläsenhet, i det personliga tilltalet. Detta är självupplevd läsning av en vuxen som tycker om att läsa barn- och ungdomsböcker! (Och, säger hon, man får hoppa över naturskildringarna i klassikerna!)

Tyngdpunkten ligger på det moderna materialet, från 1970-80-tal och framåt och det gör boken lämpad som kurslitteratur för blivande lärare och bibliotekarier, de som ska förmedla litteraturen till våra barn och unga. För den som vill tränga djupare in i det historiska materialet finns Furuland/Ørvigs standardverk Ord och bilder för barn och ungdom, utg. 1986-94, som gör större anspråk på att vara heltäckande, men mindre anspråk på att väcka läslust och läsglädje.

Funderingar

Självklart har jag några funderingar. Kjärsén Edmans bok är fylld av många vackra tilltalande illustrationer, men det är inte alltid illustratörens namn finns i anslutning till bilden. Med hjälp av källförteckningen går det att lista ut vem konstnären eller fotografen är, men det är en onödigt lång väg att gå.

Ett urvalsarbete är alltid subjektivt och som läsare kan man fundera över varför just den titeln kom med, men inte den. Greppet att låta barnboksvärldens priser till viss mån styra urvalet av presenterade böcker är bra, just dessa prisade böcker måste väl vara de allra bästa? Just därför saknar jag de senaste årens pristagare av svensk bilderboksvärlds finaste pris Elsa Beskowplaketten, Stina Wirsén (2000) och Ann Forslind (2001). (Namnet på 2002 års pristagare Jeanette Milde, var inte offentliggjort vid bokens tryckning.)

Bokjuryn borde varit nämnd. Det är den tävling där barnen själva röstar fram årets bästa böcker inom olika ålderskategorier, till skillnad från övriga priser där det är vuxna kritiker, lärare, bibliotekarier, journalister, bokhandelsmedhjälpare m fl som röstar fram vinnarna. Bokjuryns val anses av många författare som det finaste pris de kan få.

Problemet med översättningar, eller snarare bristen på översättningar berörs. För tjugofem år sedan fanns barnböcker översatta från 23 språk, idag från endast 7, varav 83 % av titlarna kommer från det engelskspråkiga området. Kjärsén Edman påtalar den svenska barn- och ungdomsbokutgivningens höga kvalitet som en möjlig anledning. Men,

det jag ser genom mina glasögon är nog mer krasst. En viktig anledning är ekonomin. Den stora årligen återkommande barnbokmässan i Bologna visar på ett utbud av nyskapande bilderböcker från bl a Sydamerika, Afrika och Syd- och Melaneuropa, vilka skulle kunna bidra till vår förståelse av andra kulturer och vidga vårt vetande. Men, förlagen tycks tro att svenskar vill ha svenska eller engelska böcker och inget förlag har ett kulturpolitiskt ansvar för en breddad utgivning. Det är snudd på skandal i denna vår globaliserade och internationaliserade tid!

Men, detta är anteckningar och funderingar i marginalen!

Barnlitteraturen öppnar dörrar till nya världar. Och Kjersén Edmans bok öppnar dörrar till barnlitteraturen. Det finns barn och vuxna som av olika anledningar aldrig mött den. Kanske beror det på att böckerna inte fanns i hemmet eller skolan, eller kanske tillhör de äldre generationer som inte fick möta den moderna barnboken eftersom den inte fanns för-
rån i mitten av förra seklet. Det finns också en del vuxna som mött litteraturen som barn men sedan tyckt att de vuxit i från den. Det är beklagligt. Barnlitteraturen och ungdoms-

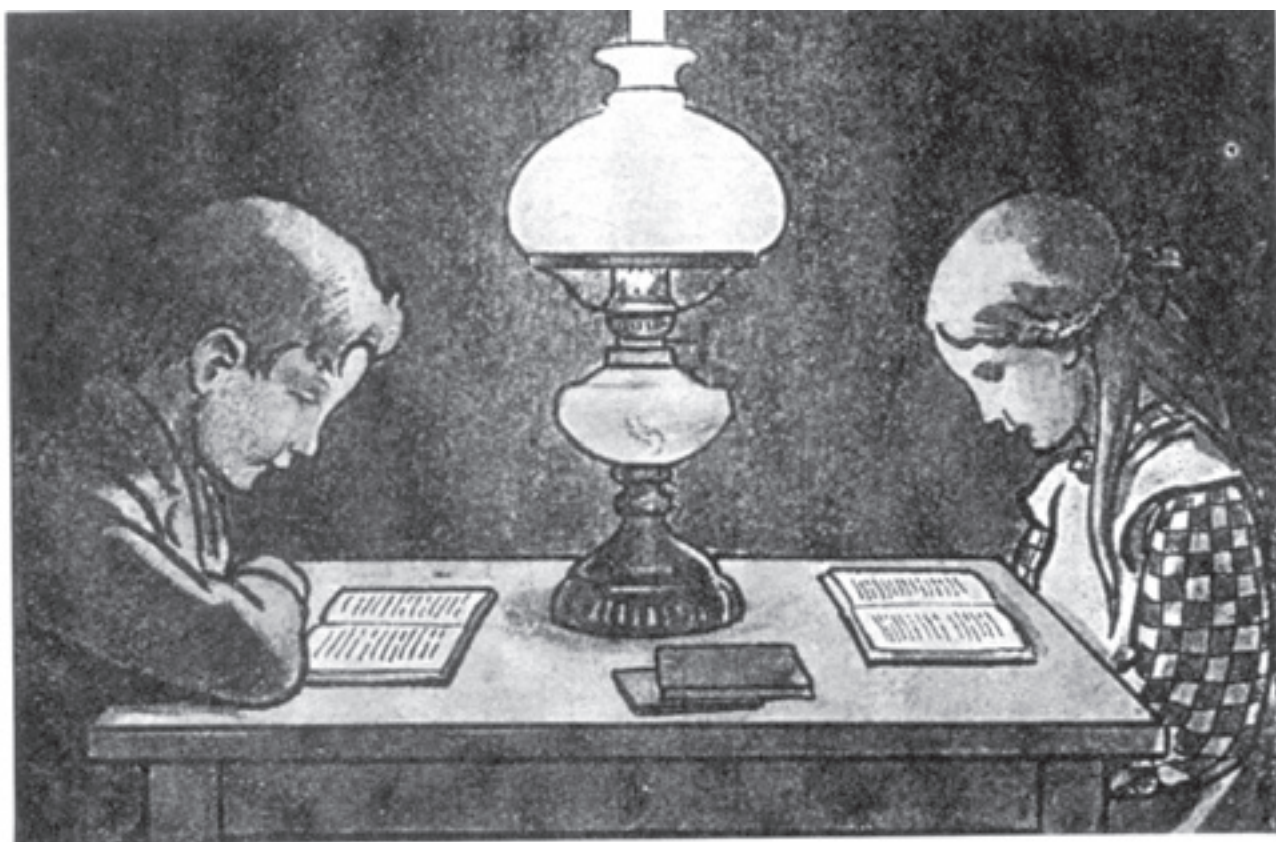

Bild:
Brita
Ellström

IBBY (International Board on Books for Young People) är en internationell organisation som verkar för internationell förståelse genom översättningar. IBBY Sverige och Bok- & Biblioteksmässan instiftade år 2000 Peter Pan-priset som går till en utländsk barn- eller ungdomsbok med litterära och innehållsmässiga kvalitéer och som visar en kultur som är mindre känd i Sverige. Detta viktiga pris är vårt större uppmärksamhet.

litteraturen innehåller en skatt av konst och berättelser som fler borde unna sig. Det är aldrig för sent att börja läsa barn- och ungdomsböcker. Det är aldrig för sent att ha en lycklig läsbarndom, skriver Kjersén Edman.

Ett tips till Svenskt näringsliv: skänk boken till alla verk-
samma och blivande lärare! ★

*Lena Kjersén Edman Barn- och ungdomsböcker genom tiderna
Natur och Kultur*

Neutralitet i det offentliga rummet

Gunlög Thorstensson

Den demokratiska processen upplevs ibland vara hotad. Den partipolitiska modellen är det definitivt. Vilken är folkbibliotekens roll som informationscenter och allmänhetens vardagsrum i det sammanhanget?

Inte sällan kommer människor in på biblioteken och vill lägga ut namnlistor eller sätta upp anslag och affischer till stöd för ett eller annat. Det kan vara lokala frågor, nationella eller internationella. Det är veganer eller medlemmar i Attac, Djurens vänner eller Husmorsföreningen, PRO eller den lokala rockföreningen.

Den allmänna principen är att svenska folkbibliotek ska inta en neutral hållning. Biblioteken är en allmänhetens fria yta och begreppet neutralitet är kusin till saklighet. Frågan är väl om folkbiblioteken bäst tjänar medborgarna med att i neutralitetens namn avvisa inviter till diskussion, försök till opinionsbildning och spridning av värdeladdad information.

Somliga menar att folkbibliotekets neutralitet hotas om opinionsyttringar släpps in, framför allt om de ges utrymme utan att bemötas. I själva verket är det troligare att debatten dör ut om de inte ges plats i det offentliga rummet.

Så mycket i vårt moderna snabba samhälle bygger på tempo. Snabbt ska vi lära oss vad som är bra och dåligt med valutaunionen, hur farligt det är med akrylamid eller mobiltelefonimaster, hur man ska bevara hus på ett pietetsfullt sätt i gamla miljöer eller hur och varför bussar ska arrangeras för att barnen ska kunna åka till simskola på sommarlovet. Man undrar vem som ger eftertanken och samtalet tid och plats?

Folkbiblioteken är snart den enda arena utan kommersiella förtecken där människor möts, samtalar, påverkar och påverkas. Idag finns ofta inte opinionsbildarna, kommunföreträdarna, föreningslivet eller företagsamheten där i den utsträckning som behövs för att föra en dialog. Det är inte detsamma som att samtalen avstannat, men de valda och självvalda företrädarna avhänder sig möjligheten att lyssna, fråga och påstå. Har vi inte tillräckligt uppmuntrat våra avnämare att använda sig av forumet biblioteket för att göra sina röster hörda? Bedöms samtalet som obehövligt i ett polariserat samhälle? Vill folkvalda inte samtala utom i partipolitiska sammanhang?

Ett krav på att alla yttringar ska kunna bemötas är rimligt. Det är inte detsamma som att kräva att varje yttring ska speglas i en annan yttring samtidigt. Det finns en tidsaxel i en verksamhet som gör att man måste se saker i ett längre perspektiv. För biblioteken är det lätt att dra paralleller med det sätt man handskas med inköp av litteratur. Det är samlingarna, inte enstaka titlar, som tillsammans ger en allsidig bild av ett fenomen. På samma sätt ger mångfalden av uttryck i lokalerna tillsammans en neutral arena, även om inte varje aktivitet var för sig gör det.

Det är enkelt att undvika hela problemet med vem som får ta det offentliga rummet i anspråk genom att gömma sig bakom den förmenta neutraliteten. I det läget blir institutionen biblioteket menlös, tandlös och rätt ointressant, i alla fall som demokratisk stödjepunkt. Precis som man måste bemöda sig med att variera exponering av böcker och andra media för att fånga intresse, vidga ett medvetande, skapa en ny tanke, måste man också släppa in världen omkring in i lokalerna när den önskar bli insläppt.

Visst kan det bli fel. I dessa tider där främlingsfientlighet och superkommersialism hukar i busken och väntar på tillfällen att visa upp hur rumsrent man uppför sig om man får chansen är det lätt att missa det underliggande budskapet. Hellre än att avstå av rädsla för att det kan bli fel bör man tillåta – uppmuntra – närvaro i det lokala biblioteket. Det blir ju ännu mera fel om demokratins spelplatser hela tiden är någon annan stans än i informationsflödets centrum och bildningens nav.

Trots allt finns i de flesta kommuner någon form av policydokument som säger hur man ska förhålla sig till innehållet i sitt folkbibliotek. Det behöver inte vara begränsat till samlingarna. Väljer man en integrerad syn på det som förekommer i biblioteket – från den konst som hänger på väggarna och figurerna som hänger i taket på barnavdelningen till de aktiviteter som erbjuds eller som bokar tid ska summan av det hela bli en neutral spegel av det samhälle vi lever i. Det liknar optikens regel om att vitt ljus innehåller alla färger. Upplysningen och kunskapen behöver alla nyanser för att bli angelägen och verksam. Utan kunskap och engagemang tynar demokratin. Då riskerar vi ett samhälle där biblioteken är maktens språkrör istället för en garant för yttrandefrihet och fritt informationsflöde. ★

Gunlög Thorstensson är bibliotekschef i Vara

Allt om censuren och dess historia

Lennart Wettmark

Under juledigheten satt jag en eftermiddag och såg på en Balzacserie på TV. I en scen

kommer hans dominanta mor in och meddelar att han nu kan lägga sina författardrömmar på hyllan. Påven har bannlyst hans böcker!

Sån tur för mig, för nu fick jag äntligen en ingång till det dåliga samvete jag dragits med gentemot förlaget Fitzroy Dearborn Publishers, som till min förvåning faktiskt skickade för recension verket *Censorship. A world encyclopedia* från London. Hur närmar man sig ett uppslagsverk i fyra intensiva band på 2.900 sidor fyllt med 3.200 artiklar kring censur?

Nu kunde jag gå till indexdelen (32.000 namn!) och leta mig fram. Bland de 107 underavdelningarna till Catholicism finns

"Indexes in..." Där hittar jag så *Index Librorum Prohibitorum* och förstår att Balzac fallit offer för katolska kyrkans massbannlysning av 1800-talsromaner. Situationen höll på att gå Påven ur händerna och den desperata kategorien *Omnes fabulae amatoriae* ("alla

kärleksromaner") skapades. Så småningom kom tiden att gå ifrån dessa bannbullor, men sista utgåvan

Balzac - censurerad av Katolska kyrkan

av *Indexet* (1948) innehöll fortfarande Balzac, men han hade nu fått sällskap av bl a Sartre och Anatole France. Först 1966 avskaffades fö detta Index.

Hur får man idén att ge ut ett uppslagsverk över censur? Ja, ämnet är förstås ständigt aktuellt och detta

uppslagsverk tar ett brett grepp på ämnet; historiska artiklar blandas med nutida företeelser som filtrering på

Internet. Ursprunget är engelska Channel 4 programserien *Banned* som verkets redaktör Derek Jones ledde för tio år sedan. Under 70 programtimmar penetrerade man ämnet censur ur alla synvinklar. För att ytterligare fördjupa hade man ett supplement som följde *New Statesman*. Med allt detta material, ett intresserat förlag och en stor engelskspråkig marknad har detta projekt kunnat genomföras. 600 medarbetare från 50 länder har skrivit artiklar. Den angloamerikanska dominansen är överväldigande bland dem.

Vid det här laget kommer det naturliga steget att se vad som skrivs om Sverige. Med hjälp av det systematiska registret är det lätt. Folket i Bild/Kulturfront, Vilgot Sjöman och Strindberg har fått egna uppslag. Den obligatoriska artikeln Om Sverige (alla länder presenteras) är skriven av Thomas von Vegesack. Den är omfångsrik och överglänser helt det som skall motsvara ämnet i Nationalencyklopedien.

Här kan man följa den svenska yttrandefrihetens historia och få veta att den förste censorn var Nicolaus Rubens (1684) och att det faktum att han var en av de lärde utgjorde ett bättre skydd för tryckfriheten än om han varit en byråkrat - som i Frankrike,

anmärker Vegesack. Sen kan vi följa de olika stegen i censurans historia. Kollapsen på 1760-talet när censorn samtidigt var aktiv politiker, Gustaf IIIs olika steg. 1809 infördes så yttrandefrihet och 1810 pressfrihet, men både press- och yttrandefrihet levde förstas ett fortsatt osäkert liv. 1872 avskaffades förhandscensuren på teater, medan munkorgslagen, som förbjöd agitation för socialistiska idéer, infördes 1888.

Övriga svenska artiklar belyser den senare utvecklingen på ett kompetent sätt. Att en del av Strindbergs svenska verkstitlar måste ha skickats på handskrivna lappar till tryckeriet och att FiB/Kulturfront felaktigt antyds ha haft en upplaga på 75.000, vilket man ju kunnat önska, är marginalanmärkningar.

Så här dags vidtar ett bläddrande och läsande i detta stora textmaterial. Under Beatles får vi en ordentlig genomgång av framförallt de problem som uppstod kring omslag och texter på grund av drogreferenser; BBC spelade inte "A Day in the Life" och inte heller "Lucy in the Sky with Diamonds", det senare enligt artikel-författaren en överreaktion.

William Burroughs är förstas med. FBI-chefen pekade 1960 ut de största fienderna till "the American way of life": "Communists, Beatniks and eggheads" Burroughs var en av dem. Först 1966 frikändes Burroughs Den nakna lunchen av Massachusetts Supreme Court. Boken hade försö- nande socialt värde hur osmaklig och obscen den än var. Detta domslut blev vägledande och sen dess har litterära verk sluppit dras inför rätta för obscenitet i USA.

Biblioteken har förstas sina sidor, men urvalet har koncentrerats till fyra länder, Sovjet, Sydafrika, England och USA. Burroughs var nog inte välkom- men i amerikanska bibliotek kan man misstänka. I det gemensamma historiska avsnittet för biblioteken i USA och England kan man roa sig

med att läsa om alla konstiga censur- ingrepp från bibliotek och biblioteks- organisationer. Exempelen är många: Madame Bovary bannlystes 1893 av American Library Association (ALA). Samma organisation rekommenderade inläsning av Hamsums Svält på 1920- talet. 1939 tog dock ALA fram en Library Bill of Rights, som ställde större krav på objektivitet i urvalet. Också England hade sina restriktioner; Kinseyrapporten fick i Luton endast lånas ut till gifta par, medan Liverpool krävde skriftlig tillåtelse från föräldrar för att låna ut Lady Chatterleys älskare till personer under 21 år och 1964 tvingades biblioteket i Sheffield skriva till alla låntagare av de 20 ex av den, som det visade sig oanständiga Cain's book, och be dem returnera den lånade boken.

I kontrast till det godmodigt anekdotiska kapitlet om engelsk bibliotekscensur, framstår situationen i USA som hårdare. Aktiva medborgare- grupper (American Legion, Daughters of the American Revolution, Citizens for Decent Literature, Family Friendly Libraries) har bevakat bibliotekens inköp och diskussionen om bibliote- ken som värnare av yttrandefrihet diskuterats livligare än någon annan- stans. 50-talets spöke var subversiv litteratur, senare har det ersatts av oanständighet och på senare tid homosexualitet och sexualundervis- ning. Men, som det anmärks, är nutidens största censurerande kraft alla "tummar ner" som bibliotekarier tvingas göra av ekonomiska skäl eller som en del i en självcensur för att slippa ta besvärliga beslut!

Blädder, blädder.

Enid Blyton ägnas en artikel, bl a som representant för Bowdlerization, efter familjen Bowdler som på 1700- talet rensade bort oanständigheter i Shakespearetexter. Sådan redigering av texter har sedan dess skett kontinuer- ligt i klassiska verk som Canterbury Tales för att minska i omfång under senare delen av 1900-talet innan i

senare tid målet varit att ta bort uttryck för rasism - t ex i Kalle och choklad- fabriken och Doktor Dolittle. Rätt eller fel?

Man kan fortsätta att göra nedslag i all evighet i detta lexikon. Det fungerar som faktabakgrund och inspiration till den oavslutade debatten om yttrandefrihetens gränser, som borde vara obligatorisk för varje bibliotek- sanställd. Efter varje artikel finns referenser till ytterligare texter i böcker, artiklar och till en del på Internet. Några få bilder finns också, men återgivna med låg kvalitet. För studerande och andra medborgare ger den fördjup- ning och nya perspektiv på länder, författar- skap och institutio- ner. Trots sitt pris borde även svenska bibliotek äga det. Biblioteken som institution är ju yttrandefrihetens grundbult - eller hur?

Censorship. A world Encyclopedia. Edited by Derek Jones. London: Fitzroy Dearborn Publishers, 2001 ISBN 1-57958-135-8 £265

Var det ett lyckat projekt?

Birgitta Alm kontrakterades 2000 att tjänstgöra som utvärderare av fas 2 av projektet Library Practice for Young Learners (LPYL). Birgitta har lång och varierad erfarenhet som bibliotekarie i Sverige, dessutom några års erfarenhet av att leda uppbyggandet av ett vårdskolebibliotek i Maputo i Sydafrikas grannland Mocambique. Birgitta har varit deltagande utvärderare och har under projektets lopp kunna ta del av dokument och aktiviteter.

Den slutrapport hon utarbetat utgörs av en huvuddel och tre appendix. Dessa finns att läsa i en engelskspråkig version på LPYLs hemsida (www.foreningenbis.org/lpyl)

Birgitta har fått arbeta med en stor mängd dokument och har haft kontakt med ett stort antal av projektdeltagarna under dessa år. I sin utvärdering konstaterar hon också: *Egentligen är det inte ett projekt utan tio, tjugo stycken! Varje projektskola, varje strategiskt mål kan ses som egna projekt.*

Eftersom projektets satsat på ett brett erfarenhetsutbyte mellan svenska och sydafrikanska bibliotekarier kan det vara svårt att i ett kort perspektiv mäta effekterna av projektet på ett meningsfullt sätt. På ett plan har Birgitta kunnat arbeta mera konkret, nämligen är det gäller de sydafrikanska projektskolor - en i varje provins - som utgjort ett nav i projektets båda faser. Hon har där via en riklig dokumentation fått en bild av hur projektet påverkat de enskilda skolornas utveckling. Många - men inte alla - kan visa upp en rad förbättringar, trots en svår materiell situation. Projektets mål har ju varit att arbeta med skolbiblioteksutveckling i "disadvantaged areas". Birgitta har utifrån sitt utvärderingsarbete av de olika projektskolorna försökt fånga upp både icke-materiella och materiella faktorer som verkar bidra till en positiv utveckling: Till de främjande icke-materiella faktorerna räknar jag: Skolbibliotekets integrering i undervisningen (dvs. om skolbiblioteket är en självklar del av skolans organisation; om specifika planer finns för skolbiblioteket etc)

Kompetensen och motivationen hos de biblioteksansvariga

Förekomsten av konsulentstöd på provinsnivå

Förekomsten av fungerande nätverk (samarbete/samverkan med andra kommersiella och/eller ideella "kunskapsföretag", som ex ett folkbibliotek)

Funktionaliteten hos skolans inre organisation

Fotograferad av Bodil Hildeman på en projektskola i North West Province

Lärarnas syn på, kunskap om, engagemang och insikt i skolbibliotekets betydelse

Stabiliteten i skolans personalstyrka (dvs om den inte utsätts för ofrivilliga omflyttningar eller hastigt påkomna förändringar, pga ex plötsliga dödsfall)

Tillgängligheten till biblioteklokalen för elever och lärare
Skolbibliotekets relevans för det omgivande samhället

Till de främjande materiella faktorerna räknar jag:

Skolbiblioteket har del i skolans budget

Externa medel i form av donationer från organisationer och/eller enskilda

Mediabestandets relevans för utbildningen ("library related resources")

Funktionsdugligheten hos bibliotekslokalerna
Säkerhetsituationen, t.ex risken för stöld och vandalisering
Infrastrukturen, t.ex telefon, fax, kommunikationer

Eftersom varje projektskola ingått i ett nätverk av aktiviteter på olika nivåer är det rimligt att lyfta blicken till det övergripande projektperspektivet. I sin sammanfattning beskriver Birgitta vad som bidragit till ett positivt utfall:

1. Den genomtänkta strategin – arbetet på tre nivåer: nationell; regional; lokal
2. Satsningen på "human development" såväl i form av stimulans (studieresor) som ren kunskapstillförsel (seminarier, workshop)
3. Det kontinuerliga stödet och rådgivningen, dels genom kompetensutveckling av provinsrådgivare dels genom Project Managerns återkommande skolbesök

4. Stimulerandet av samarbete och samverkan, framförallt genom nätverksbyggande av olika slag
5. Arbetet att förankra skolbiblioteket i skolan genom kommittéer och planer.
6. Framtagandet av grundläggande, pedagogiskt skolbiblioteks-material, avsett att spridas i stor skala

Svaret på rubrikens fråga verkar enligt utvärderingen vara "ja" av Birgitta Alms utvärdering att döma..

Sammanfattning:

(en jävig) **Lennart Wettmark**

Biblioteken och GATS i Österrike och Finland

Diskussionen om GATS har kommit mycket olika långt i Europa. Ina Gesche, bibliotekarie från Berlin och aktiv i tyska systerorganisationen till BiS, AKRIBIE, berättar för bis att tyska bibliotekarier och den tyska allmänheten inte vet något om GATS. Under årets IFLA-möte i Berlin planerar AKRIBIE därför ett möte med temat "Tyska bibliotek efter murens fall, men före GATS". Ina återkommer i ett senare nummer av bis efter att ha deltagit i ett GATS-möte i Wien, som Renate Obadalek skriver om nedan. I Finland diskuteras GATS livligt däremot. Mikael Böök skriver den här rapporten för bis dagen efter finska Biblioteksförningens strategiseminarium

GATS smygs på Österrikes bibliotek

Renate Obadalek från KRIBIBI rapporterar:

Österrike är det enda medlemslandet i EU som skrivit på GATS-avtalet när det gäller dokumentation, bibliotek och muséer, tvärtemot EU-kommissionens rekommendationer. Inga, vare sig individer eller organisationer, som arbetar med kultur och utbildning har blivit informerade och har blivit mycket förvånade och många indignerade av denna handläggning.

Förra året beslutade den svart/blå regeringen lämna över handhavandet till departementet för handel och ekonomi. Tjänstemännen där har skrivit på en rad GATS-dokument utan en föregående offentlig diskussion och information. Andra berörda departement har inte informerats av tjänstemännen på departementet för handel och ekonomi.

Vad betyder det här för folkbiblioteken? Österrikiska Folkbiblioteksorganisationen (BVÖ), KRIBIBI, Katolska biblioteksorganisationen, biblioteksackförningarna, ingen av oss vet vad som kommer att hända med det splittrade österrikiska bibliotekssystemet.

KRIBIBI gav till Attac uttryck för sin fruktan att liberalisering och privatisering ytterligare ska sänka den låga österrikiska biblioteksstandarden. Vi beslutade organisera ett seminarium, då en expert från Attac kommer att delta. Vi hoppas få gensvar från alla Österrikes biblioteksorganisationer. Seminariet kommer att äga rum 21-23 mars med följande program:

Joachim Becker (Handelshögskolan i Wien): GATS som ett nytt steg i privatisering

Joachim Becker : Globaliseringskritiska organisationers teori och praktik

Teresa Hackett (EBLIDA): GATS och folkbiblioteken

Teresa Hackett: Presentation av EBLIDA - ståndpunkter och uppgifter för europeisk bibliotekspolitik
(övers. LW)

Vad ska vi göra efter GATS?

Mikael Böök

Vad ska vi göra efter det att vi har stoppat GATS? I den här frågan utmynnade diskussionen om GATS på Kirjastoseuras (finska biblioteksförningens) strategiseminarium.

Frågan är kanske alltför optimistisk. Ett kritiskt medvetande om GATS-avtalet har dock redan hunnit sprida sig i vida kretsar. EU:s handelskommissionär Pascal Lamy har tvingats till en reträtt, som visserligen bara är taktisk och temporär - men ändå: GATS-kritikerna är inte längre ensamma röster, som ropar i en öken. Till de som har GATS på sin agenda hör bl a Kommunfacket, Lärarfacket, Studentkåren, Yrkeskolestuderandena, och Biblioteksförningen. T ex den nya rörelsen Pro yleisö (Pro Publiken) bland redaktörerna vid Finlands Rundradio kommer sannolikt också att ha GATS på sin agenda. För att inte tala om Jordens Vänner och Attac.

Våra politiska beslutsfattare - riksdagsmännen och ministrarna - kommer att vända sina kappor efter vinden - förutsatt att vi åstadkommer ett tillräckligt starkt vinddrag. Några ministrar har börjat säga: "Nyliberalismens tid är förbi" (vi har riksdagsval i Finland 16.3.2003).

Borde vi utarbeta utkast till alternativa multilaterala avtal om tjänstehandel? Ja, det borde vi, anser undertecknad. För nyliberalismens tid är dessvärre inte ännu ute. GATS-avtalet, som har godkänts av alla medlemsländer i WTO, är antagligen svårare att skrota än MAI-avtalet, som endast var ett utkast från OECD. Ett skrotande av GATS kan heller knappast ske utan att hela WTO genomgår en grundlig reform.

Uppenbarligen behövs det nu väl övervägda, realistiska alternativ till GATS.

Ett av de stora felen med GATS är, att avtalet strävar till att innefatta alla tjänster i ett enda avtal och att underställa dem alla en enda princip - alltså frihandelsprincipen. GATS-avtalet måste inte bara rivas upp. Det bör också spjälkas upp i flera separata, multilaterala avtal om tjänster och handel med tjänster i olika sektorer. Till exempel ska tjänster, som sammanhänger med vattenförsörjningen, inte organiseras enligt samma principer som styr finansiella tjänster. Riccardo Petrella m fl har skissat ett sådant globalt vattenkontrakt som världen av idag behöver (se The Water Manifesto). Bl a detta har diskuterats på Världssocialforum i Porto Alegre, en av knutpunkterna på vägen till en annorlunda värld än den, som stakas ut i WTO-avtalen från 1990-talet.

Heikki Patomäkis och Denys Lievens utkast till ett internationellt avtal om skatt på valutatransaktioner (Tobinskatt) är ett annat viktigt exempel. Detta avtal gäller ju området där GATS-avtalets chefsarkitekter själva verkar, dvs de finansiella tjänsternas område. Idén till GATS-avtalet uppstod som känt i amerikanska bankkretsar.

Kritiken av GATS har när allt kommer omkring bara börjat. Men samtidigt som vi vidareutvecklar och fördjupar vår globaliseringskritik ska vi aktivt spana efter konturerna av ett annorlunda globalt samhälle. Härvidlag är biblioteken, inklusive världsbiblioteket World Wide Web, av långt större betydelse än försäljarna av tjänster tillsvidare har hunnit inse.

På strategiseminarier dryftades för övrigt frågan om var biblioteken egentligen kommer in under det nuvarande GATS-avtalet. I detta sammanhang brukar hänvisas till antingen 1) WTO:s klassificering (?), som placerar biblioteken i klass nr 7212; eller 2) FN:s statistikavdelnings klassificering av varor och tjänster, kallad "CPC", vari biblioteken fått nr 9231. I bägge fallen sorterar biblioteken under huvudrubriken "RECREATIONAL, CULTURAL AND SPORTING SERVICES".

Kanske bibliotekstjänster när allt kommer omkring skulle förtjäna en alldeles egen huvudrubrik på samma nivå som t ex "finansiella tjänster"? ★

Mikael Böök är VD på för Internetkooperativet Katto-Meny
book@kaapeli.fi WWW <http://www.kaapeli.fi/book/>

PS. I anslutning till BiS årsmöte äger nedanstående seminarium rum på i Stockholms länsbiblioteks lokaler, Odengatan 63 (Söderbomskan). Alla är välkomna till det!

Lördag 15 mars

Kl 12-14 Vem är användaren? Finns det forskning om marginaliserade och andra utsatta grupper i samhället, eller intresserar sig biblioteks- och informationsvetenskapen bara för akademiker och andra yrkeskategorier? Kerstin Rydsjö, BHS, inleder. Diskussion

Avsändare:

Karin Fagerberg
Lyckebyvägen 42, 2 tr
121 52 Johanneshov

The FBI has not been here

[watch very closely for the removal of this sign]

”... En annan grupp som lidelsefullt motsatt sig lagen är bibliotekarier. De måste nu avslöja låntagares boklån och surfvanor för federala undersökare och får inte offentliggöra en sådan begäran. Som motåtgärd har en del bibliotekarier ordnat möten för att upplysa om vad Patriotic Act får för konsekvenser. Andra rensar nu rutinmässigt alla lånehistoriker och tömmer Internets cacheminne. En f.d. bibliotekarie har tänkt ut en rad tekniskt lagliga skyltar för att varna för FBI-snokande:

Dessvärre, står det på en, på grund av National Securitys intresseär vi förhindrade att berätta om ert Internetsurfande, era lösenord eller innehållet i er e-post övervakas av federala agenter. Vänligen agera tillbörligt.

Jessamyn West säger att hon inte räknar med att bibliotek kommer att använda hennes skyltar, men hon hoppas att de skall skapa en diskussion.

Förhoppningsvis kommer de att göra folk mera medvetna om vad som händer, säger hon.” (övers. LW)

<http://www.wired.com/> Dec. 19, 2002

Fler skyltar på: <http://www.librarian.net/technicality.html>